

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

Diplomová práce

Bc. Renáta Bohuslavová

Pavel Tigríd v kontextu kultury poválečného exilu

**Pavel Tigríd in the context of the post-war exile
culture**

Praha 2019

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Holý, DrSc.

Poděkování:

Upřímně děkuji Prof. PhDr. Jiřímu Holému, DrSc. za vedení diplomové práce a cenné rady v průběhu psaní. PhDr. Borisu Moskovičovi děkuji za pečlivé, důkladné a neúnavné čtení i pomoc se samotným konceptem práce. Mgr. Kamile Klímové děkuji za podrobné korekturní zpracování. Dále bych ráda poděkovala celé své rodině, předně svým rodičům a mé sestře Markétě Procházkové, za podporu během celého dlouhého studia. Bez vaší morální ani finanční podpory bych to nikdy nedokázala. V neposlední řadě děkuji Jakubu Šindelářovi a všem přátelům (speciálně Eleně Chvojkové a Janě Dolanové), které jsem měla možnost díky i navzdory studiu poznat, za to, že vedle mě stáli i když jsem občas byla protivná a nepříjemná a vždy mě dokázali správně namotivovat, abych se k dokončení studia vrátila.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v průběhu jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze a Křížkovém Újezdci, dne 17. července 2019

.....

Renáta Bohuslavová

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje činnost československého novináře Pavla Tigrida, jakožto jednoho z čelných představitelů prvního poválečného exilu, v kontextu kulturního, společenského a politického vývoje československé emigrace v letech 1948 až 1953. Vychází z podrobného studia česky a slovensky psaných exilových periodik, s nimiž je činnost Pavla Tigrida spojená. Do roku 1953 se jedná o týdeníky *Doba*, *Svoboda*, *Svobodný zítřek* a měsíčník *Skutečnost*. Práce se tak opírá o periodika dostupná v pražské knihovně Libri Prohibiti, o vzpomínkové knihy a základní sekundární literaturu. Podstatná část se věnuje také jeho rozhlasovým projevům z Rádia Svobodná Evropa v letech 1951 až 1952, kdy byl programovým ředitelem mnichovské sekce.

Klíčová slova: Pavel Tigrid, tisk, kultura, rozhlas, exil, Rádio Svobodná Evropa

Abstract

The diploma thesis analyzes the activities of the Czechoslovak journalist Pavel Tigrid, as one of the leading representatives of the first post-war exile. This thesis analysis his impact in the context of the cultural, social and political development of Czechoslovak emigration in the years 1948-1953. It focuses mainly on the Tigrid's texts published in Czech and Slovak language exile periodicals. During the time, which were magazines *Doba*, *Svoboda*, *Svobodný zítřek* and the monthly *Skutečnost*. The thesis is based on resources available in the Prague Libri Prohibiti library, on memorial books and basic secondary literature. It has also devoted a substantial part of his radio speeches from Radio Free Europe between 1951 and 1952, when he was program director of the Munich section.

Keywords: Pavel Tigrid, press, culture, radio, exil, Radio Free Europe

OBSAH

1.	Úvod.....	1
2.	Hladové začátky i „zlatá klec“	5
3.	Z táborů pod křídla americké diplomacie	9
4.	Tisk jako zrcadlo doby	16
4.1	<i>Svoboda</i>	19
4.2	<i>Doba</i>	21
4.3	<i>Svobodný zítřek</i>	24
4.4	<i>Skutečnost</i>	26
5.	Pavel Tigrid jako vizionář	30
6.	Pavel Tigrid jako kritik selhání elit.....	38
7.	Kam se poděla německá otázka?	41
8.	Do švestkových knedlíků doma.....	45
9.	Hlas svobodného Československa.....	48
10.	Pavel Tigrid jako radioman	54
11.	Závěr.....	60
	Použité prameny a literatura	65

1. Úvod

V rámci českého a slovenského exilu, jenž se formoval po únoru 1948, se otevřel prostor řadě zajímavých osobností, jež v průběhu následujících čtyř dekad významně zasahovaly do debat souvisejících se společenským, politickým i kulturním vývojem Československa. Řada z nich se po pádu komunistického režimu v roce 1989 aktivně zapojila do veřejného života, a to ve snaze nejen prezentovat, ale i prosazovat své názorově-ideové postoje, které z rozhodující části ovlivnila právě zkušenost exilu. Na jeho samotném počátku, tedy v závěru čtyřicátých let, se za hranicemi země po krátkém období třetí republiky (1945–1948) opět potkali zástupci různých společenských vrstev, různého politického zaměření i odlišných idejí a pohledů na to, jak a kam by mělo exilového hnutí směřovat. Během několika měsíců se v zahraničí postupně sešli prvorepublikoví politici, pro které to byl v pořadí druhý či dokonce třetí nedobrovolný odchod ze země, novináři ostře vystupující proti komunismu v Československu, Němci, kteří uprchli ke konci války, mladí studenti či jen odvážlivci hledající nové životní dobrodružství. Je podstatné si uvědomit, že se nejednalo o nijak soudou a organizovanou skupinu, jak se může na základě jejich odmítání komunistického režimu zdát, ale mnohem spíše o rozdrobené osamělé ostrůvky v několika zemích, které mezi sebou jen složitě navazovaly kontakty, což se během prvních exilových let odrazilo i na jejich vzájemné snaze o spolupráci.

Na svou druhou exilovou misi v únoru 1948 nastoupil i novinář, publicista a spisovatel Pavel Tigríd, vlastním jménem Pavel Schönfeld. Jeho činnost se během dlouhých jedenačtyřiceti let v exilu po roce 1948 zásadně lišila od působení v to prvním. Zatímco v letech 1939 až 1945 jako mladík teprve sbíral publicistické zkušenosti v londýnském vysílání BBC, po roce 1948 se stal jednou z vůdčích osobností československého exilu a byl to on, kdo ve velké míře sbližoval exulanty, postupně připravoval podmínky pro novinářskou činnost a vytvářel platformy pro šíření demokratických myšlenek nejen do Československa. Bez velké nadsázky by se dalo říct, že o tento přední post v rámci druhého československého exilu se Pavel Tigríd dělil se svým starším a zkušenějším kolegou Ferdinandem Peroutkou.

Tigrídovo působení v druhém exilu zahrnuje období dlouhých jedenačtyřicet let. Cílem této práce není a ani nemůže být postihnout veškerou jeho bohatou aktivitu, ale nahlédnout do Tigrídových začátků v exilu a na jeho novinářskou činnost v letech 1948 až

1953. Právě v tomto prvním období Tigridova exilového působení totiž dochází k formování jeho názorů kriticky se vztahujících k československé realitě po nástupu komunistického režimu, k utváření základních myšlenkových rámců i získávání cenných organizačních zkušeností, jež mu v následujících dekádách umožnily zaujmout významné postavení v československých emigrantských kruzích. Nutno říci, že v roce 1948 Tigrid samozřejmě ani zdaleka netušil, jak dlouhá tato cesta nakonec bude. Cílem práce není ani přinést kompletní přehled jeho tvůrčí činnosti, ale na základě analýzy jeho tehdejší publicistiky ukázat, čím se Tigrid v rané fázi svého exilu konkrétně zabýval, jakým způsobem dokázal uchopit příslušná témata, jak interpretoval aktuální problémy, kam směřovala jeho pověstná kritika či jaká východiska nabízel a doporučoval ohledně dalšího směřování Československa.

Práce tak s ohledem na vytyčený cíl bude v první řadě vycházet z podrobnějšího studia česky a slovensky psaných exilových periodik, s nimiž je činnost Pavla Tigrida spojená. Do roku 1953 se jedná o týdeníky *Doba*, *Svoboda*, *Svobodný zítřek* a měsíčník *Skutečnost*. V každém z nich měl Pavel Tigrid odlišnou pozici a připadaly na něj rozdílné úkoly. Všechny zmíněné tiskoviny, jež dosud nebyly příliš využívány jako cenný pramen k myšlenkovým a intelektuálním dějinám československého exilu, jsou badatelům k dispozici v pražské knihovně exilových a samizdatových periodik Libri Prohibiti. S ohledem na nestálé a neustále se měnící podmínky, jež doprovázely činnost exilových skupin v prvních letech, se ale ani v rámci Libri Prohibiti nepodařilo shromáždit kompletní ročníky a všechna čísla uvedených časopisů. Mnohdy je pak k dispozici jen několik stránek jednotlivých ročníků. I k tomu faktu bylo nutno při práci opakovaně přihlížet. Předkládaný text si od samotného začátku ani nečinil ambici zahrnout do analýzy Tigridovy publicistiky veškeré jeho texty z uvedeného období. Na základě strukturovanějšího a promyšlenějšího výběru se naopak snaží vymezit a blíže charakterizovat hlavní tematické okruhy, kterým Tigrid věnoval pozornost v prvních letech svého exilového působení. Z tohoto hlediska nebyla absence části Tigridovy žurnalistické produkce větší komplikací při psaní této práce.

Z hlediska jazykové stránky se práce striktně drží dobového gramatického úzu, a jednotlivé citace z periodik tak nechává v původním znění. Čtenáři se tím i tak nijak nebrání v pochopení a porozumění textu a zůstává zachována jak kvalita, tak i historická správnost. Nejedná se však o nijak častý jev, ale spíše o drobné výjimky.

Významná část práce se věnuje také Tigridově rozhlasové činnosti z let 1951 až 1952, kdy byl programovým ředitelem mnichovské sekce Rádía Svobodná Evropa, kde po něm i přes poměrně krátkou dobu působení zůstaly hodiny nahrávek. Pro naši práci a pro nastínění Tigridových myšlenek z prvních pěti let v exilu nám nejlépe poslouží výběr jeho

rozhlasových projevů tak, jak je zpracoval Petr Blažek a Radek Schovánek¹. I zde ovšem musíme konstatovat, že se nejedná o kompletní přepis všech jeho projevů, jelikož část z nich není dostupná i s ohledem na špatnou kvalitu, proto jsme sáhli právě k této volbě. Přehled vybraných rozhlasových textů je navíc dostatečně reprezentativní, že tím práce nijak neutrpí.

Prvních pět let Tigridova exilu se neslo v duchu jisté nejistoty a nestability pramenící z obtížně předvídatelného vývoje i nevyhovujících podmínek pro systematictější novinářskou činnost. Tento fakt se v předkládané práci projevil tak, že pro nastínění kontextu potřebného vůbec k pochopení dobové Tigridovy žurnalistické tvorby, byl bohatě využíván jeho memoárově laděný titul *Marx na Hradčanech*. Tigrid již během exilového působení napsal několik autobiografických knih², které se k jeho začátkům v exilu opakovaně vracely a které jsou s ohledem na vymezené cíle a definovanou problematiku dostatečným zdrojem informací i pro tuto práci. O exilovou činnost Pavla Tigrida se díky jeho zkušenostem a působení po roce 1989 (stal se blízkým spolupracovníkem disidenta a pozdějšího prezidenta Václava Havla a následně vykonával i funkci ministra kultury) zajímala i média, díky nimž máme k dispozici celou řadu vzpomínkových rozhovorů, dokumentů a nahrávek, v jejichž rámci se Tigrid ohlíží za svými exilovými začátky. I tyto zdroje (zachované většinou již v elektronické podobě) nám pomohly k pochopení celkového obrazu Tigridova působení za hranicemi země.

Práce čtenáře nejprve krátce seznámí se situací v exilu obecně a následně představí jednotlivá periodika, která jsou spojena s autorskými, redakčními i organizačními aktivitami Pavla Tigrida a začátky Rádía Svobodná Evropa. Tigridovy texty a projevy nejsou nutně řazeny chronologicky, ač by se takový způsob práce nabízel, a zpočátku tak byla práce i zamýšlena. V průběhu jejího psaní se ale ukázalo, že mnohem přínosnější bude ukázat Pavla Tigrida v různých myšlenkových rovinách, ve kterých se během prvních pěti let exilu ocital. Skutečnost, že se toto období časově překrývá s první fází existence komunistického režimu v Československu a také s úvodní, mimořádně vyhocenou periodou studené války, nám umožňuje zachytit Tigridovy postoje k celému spektru aktuálních a mimořádně závažných problémů. Díky takto stanovené struktuře pak navíc máme možnost mnohem lépe ukázat rozmanitost Tigridovy celkové práce, jejíž základ sice tkvěl v publicistice, ale nikoliv výhradně.

---

¹ TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrida*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015.

² TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001. TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 45.

Pojetí práce bylo původně koncipováno až do roku 1956, do doby, kdy začíná vycházet jeho zpětně nejvýše hodnocený titul *Svědectví*. Ale vzhledem k množství materiálů a vzhledem k obsáhlé tvorbě, kterou za sebou Tigríd zanechal do té doby, jsem nakonec zvolila cestu ukončení v roce 1953. Tedy v roce, kdy Tigríd vydává poslední text ve *Skutečnosti*, a již v roce 1952 skončil v Rádiu svobodná Evropa, odešel do USA a publicistickou činnost na čas opustil.

2. Hladové začátky i „zlatá klec“

Počátky československého exilu po roce 1948 jsou sbírkou drobných střípků v podobě osudů exulantů, jejich názorů, myšlenek, vzájemných sporů, periodik, politických organizací, rádiového vysílání i hledání finanční podpory. Jedním z těchto nepostradatelných střípků, bez něhož by obraz exilu vypadal docela jinak, byl i novinář, publicista a spisovatel Pavel Tigrid, rozený Pavel Schönfeld. Jeho činnost je třeba nahlížet v kontextu rychle plynoucích událostí. Z dnešního pohledu na dlouhých jedenačtyřicet let trvání exilu by se mohly zdát často marginální, ale právě jednotlivé drobné střípky daly základ pro později velmi dobře fungující exilový systém.

Pavel Tigrid do svého druhého nedobrovolného exilu odešel paradoxně dobrovolně 19. února 1948, když se vydal na novinářskou cestu po britské zóně v západním Německu, kde měl za úkol monitorovat a popsat situaci v uprchlických táborech. Trochu dílem náhody, štěstí i prozřetelnosti se tak ocitl v Německu legálně a vyhnul se štvavým akcím, které předcházely násilnému převzetí moci KSČ po podání demise demokratických ministrů 25. února 1948. V hledáčku StB byl již delší dobu, a tak to, že ho 23. února přišla tajná policie zatknout do jeho domu, nebylo překvapením. Tam našli však jen jeho ženu Ivanu, která byla na tři měsíce zatčena a za svým mužem se jí podařilo uprchnout až později roku 1948³.

Údaje o tom, jaký byl alespoň orientačně počet emigrantů z Československa, se dodnes rozcházejí.⁴ Sám Tigrid hovoří o šedesáti tisících uprchlíků v prvních dvou letech, tedy do roku 1950⁵. Nesporně se však jednalo o desetitisíce lidí, jejichž počet v exilu postupně narůstal a podle některých odhadů se do převratu v roce 1989 vyšplhal až na půl milionů exulantů.

První zemí, kam Češi a Slováci směřovali, bylo Německo, v menší míře Rakousko nebo Itálie. V těchto státech byly pro uprchlíky zřizovány tábory naneštěstí s velmi nedostatečným ubytováním. V Německu byla navíc bída, hlad, nouze a všeobecný nedostatek spotřebního zboží. „Nadto zde působily nepříznivé okolnosti subjektivního rázu, nepřízeň

---

³ KOSATÍK, P.: Tigrid, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století. Praha: Mladá fronta, 2013.

⁴ Zatímco Pavel Kosatík ve své monografii o Pavlu Tigridovi píše o 236 tisících lidí od roku 1947 do března 1950, Michal Příbáň v *Prvních dvaceti letech exilu* s odkazem na kvalifikované odhady i oficiální údaje z ministerstva vnitra hovoří maximálně o 66 tisících exulantů mezi lety 1948 až 1951. I vzhledem k tomu, že lidé ze země prchali neorganizovaně, často v noci a tajně a mnozí se i přes nezdary o emigraci pokoušeli znovu, tak konkrétní čísla prakticky neexistují.

⁵ TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 43.

části německých úřadů, existence tzv. staré emigrace, vysídlených sudetských Němců. K pohodě nepřispívalo ani často mnohonárodnostní složení některých táborů.“⁶

Podobně situaci s odstupem několika let popsal i Pavel Tigrid. „Počátky ilegálních československých ‚přeběhlíků‘ do západního Německa po únoru 1948 byly těžké a nezřídka i hladové. Až na výjimky uprchlíci nevlastnili zhola nic kromě toho, co měli na sobě a v zavazadle, které mohli unést přes hranice.“⁷ Vzpomíná zároveň i na situaci tzv. prominentů, tedy politiků či vojenských osobností, pro něž bylo vyhrazeno ubytování v americké zóně, ve vile nedaleko Frankfurtu s o poznání komfortnějšími podmínkami, lidově přezdívaní „zlatá klec“, kam zamířil i Tigrid. „[...] obyvatelé zlaté klece směli ven jen občas, na zvláštní propustky; ale zato nebyla nouze ani o jídlo, ani o kuřivo.“⁸

Podmínky se v táborech v americké, britské i francouzské zóně lišily podle toho, zda péči zaštiťovala International Refugee Organization (IRO), zřízená Organizací spojených národů (OSN), nebo německá místní správa, kde byla situace mnohem horší. Aktivita IRO se původně vztahovala pouze na osoby, které přišly o své zázemí v důsledku války a staly se bezdomovci, nikoliv na uprchlíky přicházející z důvodu politického převratu. Jelikož právě takových lidí do Německa po válce přicházelo stále víc, generál v americké zóně Lucius D. Clay vydal dokonce rozkaz, aby do táborů byli přijímáni pouze političtí uprchlíci, kteří se přihlásili do 21. dubna 1947, čímž Českoslováky eliminoval.⁹

A právě na pomoc těmto uprchlíkům směřoval v prvních měsících Tigrid svou činnost. Jeho pozice v exilu po roce 1948 byla zásadně odlišná od jeho postavení v tom prvním v letech 1939 až 1945. Tehdy jako nezkušený židovský mladík doslova na poslední chvíli ujel do Británie a sám jarní události roku 1939 popisuje jako „čistou kliku a náhodu“. V Británii se mu poté podařilo zapracovat se v československé redakci BBC, poznat zkušené novináře a seznámit se s československou exilovou reprezentací i s mnoha zahraničními diplomaty. Právě s těmito zkušenostmi doplněnými ještě o tři roky aktivní novinářské činnosti v ČSR v letech 1945 až 1948, kdy se pod vlajkou lidovecké strany podílel na vydávání týdeníků *Obzory* a *Vývoj* a pravidelně přispíval i do *Lidové demokracie*, odjel do svého druhého exilu. Krátce pracoval i na ministerstvu zahraničí, kde měl možnost navázat vztahy se zahraničními diplomaty.

---

⁶ JIRÁSEK, Z., TRAPL, M.: *Exilová politika v letech 1948-1956: počátky politické organizovanosti a činnosti poúnorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, 1996, s. 15.

⁷ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 68.

⁸ Tamtéž, s. 69.

⁹ Srov. PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008.

Prostřednictvím řady svých kontaktů z Británie nebo z USA a díky spolupodílení se na založení Československého pomocného výboru pro politické uprchlíky i přispění nemalých částek nejen z vlastní kapsy na podporu osvětových akcí v táborech, se nakonec OSN podařilo „přesvědčit“, aby IRO statut politických uprchlíků začala přiznávat i těm, kteří přišli po dubnu 1947.

„Tato neutěšená situace trvala až do srpna 1948, kdy zásluhou mnoha intervencí, jakož i neúnavnou činností Jána Papánka¹⁰, Juraje Slávika¹¹ a jiných IRO oficiálně převzala péči o všechny československé politické uprchlíky, tedy péči ubytovací, stravovací, zdravotní, právní i imigrační. Situace se rychle a pronikavě zlepšila zejména také v tom, že mnoho uprchlíků opouštělo Německo a odjíždělo dále na západ nebo do zámoří k trvalému pobytu.“¹² Do konce roku 1948 takto IRO přijala téměř devět tisíc Čechů a Slováků.¹³

V celé věci sehrál důležitou úlohu Československý pomocný výbor pro politické uprchlíky, který byl založen v dubnu 1948 v Londýně a byl jakousi prodlouženou rukou Amerického fondu pro Československé uprchlíky, jehož zakladatelem byl právě Ján Papánek. Výbor měl na starosti koordinaci činnosti rychle vznikajících uprchlických organizací v ostatních zemích, přerozdělování peněz, které přicházely jak z USA od amerického fondu, tak i od drobných dárců a exulantů, kteří odešli již dříve, monitorování situace v táborech a aktivní práci na zlepšování podmínek, aby Čechoslováci mohli tábory co nejdříve opustit. Ačkoliv původně měl být centrem těchto aktivit Londýn, postupně došlo k přemístění aktivit blíž k postiženým oblastem – do Wiesbadenu nedaleko Frankfurtu nad Mohanem.

„Mohu potvrdit, že německé úřady dělaly, co mohly, a první tisíce uprchlých Čechoslováků jakžtakž ubytovaly a krmily...“¹⁴.

Sám Tigríd se nejenže spolupodílel na založení pomocného londýnského výboru, ale od dubna 1948 měl na starosti monitoring v tzv. nárazníkovém pásmu v západním Německu. Organizoval dodávky základních potřeb, pomáhal se zakládáním samospráv v táborech,

---

¹⁰ Československý diplomat v USA, který se za války podílel na zahraničním odboji vedeném Edvardem Benešem. Na jaře 1945 se jako československý delegát účastnil konference o založení OSN v San Franciscu. Jako člen koordinačního výboru patřil mezi 14 osob, které formovaly závěrečný text Charty OSN a od léta roku 1945 zastupoval ČSR na jeho půdě, kde i přes snahy komunistické strany o jeho odvolání zasedal až do konce svého funkčního období v roce 1950. V roce 1948 založil Americký fond pro československé uprchlíky, jehož prioritou bylo nejprve pomáhat lidem v uprchlických táborech, jejichž situace byla po únoru 1948 z materiálního hlediska často kritická, se zajišťováním základních životních potřeb. Aktivně probíhala i spolupráce s Československým pomocným výborem pro politické uprchlíky založeným v dubnu 1948 v Londýně.

¹¹ Během druhé světové války byl Juraj Slávik člen exilových vlád v Londýně. V letech 1945 až 1948 byl velvyslancem v USA a společně s Papánkem stál v únoru 1949 také u zrodu Rady svobodného Československa.

¹² TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 69.

¹³ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 22.

¹⁴ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 69.

podporoval v nich společenský i politický život a zprostředkoval kontakty s představiteli politické reprezentace jak domácí, tak i zahraniční.

Původně si představoval, že v Německu stráví jen nezbytně nutný čas pro vyřízení administrativních věcí a povolení pro to, aby společně s manželkou i její rodinou mohli pokračovat dále do Británie, kde měl řadu známých a přátel ze svého válečného působení v československé redakci BBC.

„Vedení čs. redakce BBC sice bylo po roce 1945 vyměněno, Tigrid však stále znal většinu lidí, kteří tam určovali jeho obsah.“¹⁵ Ale jelikož brzy zjistil, že podmínky v Německu jsou pro nově příchozí Čechoslováky tristní, kapacity uprchlických táborů nedostatečné a politická reprezentace vzhledem k vnitřním ideovým sporům nečinná, rozhodl se, že v Německu setrvá. Zůstal zde nakonec až do roku 1952, kdy se společně s rodinou přestěhovali do USA a zpět na kontinent se vrátil až v roce 1960, tentokrát však už do Paříže.

---

¹⁵ KOSATÍK, P.: *Tigrid, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 99.

3. Z táborů pod křídla americké diplomacie

„Ještě v neutěšených chajdách či kasárnách poraženého Německa, Čechoslováci rozvinuli činnost spolkovou, politickou, stranickou, klubovou: skupiny se tříštily ve skupinky, počaly se objevovat první cyklostylové časopisy a debatám nebylo konce. Horliví straníci hlásili v dlouhých dopisech (na které neváhali nalepit svou poslední ceninu – poštovní známku), co kdo řekl proti komu a na koho se má dát zvlášť dobrý pozor v zájmu bezpečné budoucnosti hnutí [...] Bylo-li v táborech v Německu a Rakousku málo jídla, a ještě méně pohodlí, o politickou aktivitu nouze nebyla ani v dobách nejhorších [...] Patřilo v těch dobách takřka k dobré pověsti, aby každý z významnějších politických předáků, nebo aspoň každá stranická skupina byli ‚napojeni na domov‘; kdekdo měl své ‚spojení‘ s domovem, své posly a své žárlivě střežené možnosti styku; nebo aspoň předstíral, že je má.“¹⁶

Než se československý exil propracoval z fáze neorganizovaného aktivismu k užší a komplexní politické spolupráci a k uklidnění prvních vášní, prošel si bouřlivým vývojem, který je poznamenán řadou osobních konfliktů, vznikem a často i rychlým zánikem mnoha nejen stranických časopisů, nadšeným zakládáním politických orgánů ale i neúspěšnými snahami propojit se v jeden společný politický celek. „Jako všechny ostatní i poučovací exil si musel odbýt své dětské nemoci: přeceňování vlastního významu, spory o tzv. kontinuitu, frakcionářství, představy o osvobození zvenčí, o vlastním poslání jako strážci národního odkazu, o svých možnostech a výhledech.“¹⁷

Navzdory nepříznivým podmínkám panujícím v exilu se ale dá konstatovat, že aktivita řady Čechů a Slováků byla obdivuhodná. Přesto usilovali o spolupráci a do jisté míry i spoléhali na pomoc od zahraničních velmocí, konkrétně britské i americké vlády.

Zatímco Britové podporu sami otevřeně neiniciovali, na americké straně byla situace jiná. Americká diplomacie si velmi dobře uvědomovala, že získání zkušených politiků, diplomatů, spisovatelů a novinářů nejen z Československa, ale i Polska nebo Maďarska na svou stranu může být přínosem. „Podpora exilových představitelů nekomunistických elit představovala v té době pro americké politické kruhy investici do budoucna. Tito lidé mohli hrát významnou

---

¹⁶ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 69–70.

¹⁷ TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 43.

úlohu při zajištění stability v osvobozených evropských zemích po očekávaném sovětském oslabení, chaosu a sociální slabosti.“¹⁸

Vzhledem k tomu, že vláda USA udržovala s komunistickým Československem diplomatické styky, nemohla být podpora oficiální. Problematicky by se takový krok vysvětloval i americké veřejnosti, která by zahájení dalšího globálního konfliktu jen tři roky po konci druhé světové války jen těžko přijala s klidem. Pomoc tak probíhala neoficiální cestou prostřednictvím Výboru pro svobodnou Evropu (National Committee for a Free Europe), založeného 1. června 1949 v New Yorku.¹⁹

„Z diplomatických důvodů nechtěly Spojené státy podporovat činnost těchto organizací otevřeně z vládních fondů. V červnu 1949 proto vznikl National Committee for Free Europe, který založila a jehož činnost podporovala řada významných osobností, a to nejen politiků, ale i podnikatelů, spisovatelů i představitelů církví. Ve skutečnosti však hlavní finanční náklady nesla americká vláda a směr finančních toků řídila – jak shodou okolností bystře odhadla komunistická propaganda – zpravodajská služba CIA.“²⁰

Ačkoliv Češi a Slováci získali příslib finanční podpory Američanů, neřešilo to jejich vzájemné spory o to, kdo se stane vůdčí osobností exilu a kudy bude československá reprezentace směřovat. Důvodů je hned několik. V exilu se po roce 1948 sešla velmi pestrá, nesourodá a nikým neorganizovaná skupina Čechů a Slováků, rozprostřená navíc v mnoha státech. Za hranicemi se během několika měsíců potkala většina nekomunistických ministrů, část poslanců, důstojníků západní zahraniční armády, diplomaté, šlechtici, zástupci inteligence nebo prostě jen ti, kteří odešli z touhy po dobrodružství.²¹ Řada z nich se během krátké doby ocitla již ve svém druhém exilu. Ten se ale velmi lišil od éry toho válečného.

Zaprvé západní velmoci byly stále ještě vyčerpané válkou, Německo se navíc potýkalo s příchodem milionů buď odsunutých, či vracejících se Němců a ve vzduchu se vznášel počátek nového konfliktu, který se přenesl v dlouholetý vojenský i ideologický spor dvou velmocí. Nikdo z tehdejších politických uprchlíků nepředpokládal, že se jejich pobyt mimo domov protáhne na dlouhých čtyřicet let, dokonce očekávali, že brzy dojde k válečnému střetnutí, podle čehož se odvíjel i jejich přístup. Změna v uvažování o politickém vývoji přišla

---

¹⁸ JUNEK, M.: Svobodně! Rádio svobodná Evropa 1951–2011: 60 let RFE. Praha: Radioservis ve spolupráci s Českým rozhlasem a Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, 2011, s. 18.

¹⁹ RAŠKA, F.: *Opuštění bojovníci: historie Rady svobodného Československa: 1949–1961*. Praha: Academia, 2009, s. 53–54.

²⁰ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 22.

²¹ JIRÁSEK, Z., TRAPL, M.: *Exilová politika v letech 1948–1956: počátky politické organizovanosti a činnosti poúnorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, 1996, s. 13.

později až kolem roku 1953, kdy začalo být čím dál tím zřetelnější, že cesta domů je na dlouhá léta uzavřená a boj bude muset probíhat jinde než na válečném poli.

Z hlediska československého pohledu je nepopiratelným faktem, že zatímco během exilu za druhé světové války se osobnosti sjednotily kolem Edvarda Beneše, po roce 1948 se takovou personu najít nepodařilo. Jako ten nejčastější důvod se uvádí přesprilíšné lpění na stranických legitimacích, řada politiků totiž uplatňovala mandát z posledních voleb v Československu v roce 1946, na ten se však nedalo odvolávat do nekonečna. Jednalo se o strany zastoupené v tzv. Národní frontě a často tvůrce a zastánce Košického vládního programu. Nejsilnější zastoupení měli politici Československé strany národně socialistické kolem předsedy Petra Zenkla či exministrů Huberta Ripky²² a Jaroslava Stránského. Jistý vliv si udrželi i členové Československé strany sociálně demokratické²³ s předsedou Václavem Majerem. Třetí stranou zastoupenou v Národní frontě bylo lidovci. Ti však svůj vliv v exilu brzy ztratili. Důvodem bylo i to, že se jejich dvěma nejvyšším představitelům, předsedovi Františku Hálovi a tajemníku Janu Šrámkovi, nepodařilo uprchnout do exilu a byli zadrženi StB²⁴. Politický vliv v exilu chtěla i přes svou neúčast v Národní frontě uplatňovat Československá strana republikánská agrární pod vedením Josefa Černého. Ta se později ovšem sama rozpadla, jelikož se její představitelé rozcházeli v pohledu na účast v exilových politických orgánech²⁵. Za zmínku ještě stojí Ústřední svaz Československého studentstva, jenž se v exilu zformoval mezi studenty, byl po Radě svobodného Československa druhou největší organizací a založil i vlastní časopis *Doba*, o němž ještě bude řeč.

Celý problém poválečného československého exilu spočíval v tom, že nikdo z těch, kdo se v něm ocitl, přesně nevěděl, kudy by se měl ubírat nový směr. Časem se ukázalo, že politické ideje hlásané těmi, kteří mnohdy již podruhé museli svou zemi nedobrovolně opustit, a částečně tak ztratili svou legitimitu, prezentované prostřednictvím narychlo zakládaných stranických periodik, už nemají takovou sílu a váhu. Do exilového dialogu a polemik se zapojovala nová generace exulantů, kteří už se ale nechtěli vrátit do poměrů, ze kterých utíkali. Důležitým faktorem bylo také zapojení umění propagandy, využití potenciálu a peněz, které nabízely Spojené státy americké, a spolupráce bez ohledu na politický program.

---

²² K osudům jednotlivých exilových politických předáků srov. NEKOLA, M., *Petr Zenkl: politik a člověk*. Praha: Mladá fronta, 2014; PALÁT, D.: *Novinář a politik Hubert Ripka: člověk, který nemlčel*. Praha: Academia, 2018; PERNES, J.: *Hubert Ripka: tragédie demokrata. Život bojovníka za Československou republiku*. Brno: B/P, 2018.

²³ HORÁK, P.: *Stranické legitimace, vážení! Československá sociální demokracie na útěku poválečnou Evropou (1948–1953)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2015.

²⁴ DVOŘÁKOVÁ, Z.: *Politikové na útěku: osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha: Epocha, 2004.

²⁵ SUTNAR, Z.: Tříštění a spolupráce v exilu, in *Agrární politika*, č. 2-4, New York, 1954, s. 37.

„Podstatné většině exilových politických předáků nechybí nic na poctivém československém vlastenectví a osobních kvalitách. Ale nepřízeň doby je vyvrhla na břeh moře, jehož příboji nerozumějí, a plavba v něm je nad jejich síly.“²⁶

Úloha a úkoly exilu se změnily a starší generace politiků i inteligence nedokázala na změny tak pružně reagovat a přiznat si, že boj, jenž je třeba vést, se bude odehrávat v naprosto nové formě účinné propagandy. To všechno vedlo k tomu, že vůdčí úlohu v exilu neměla žádná ze zmíněných z politických stran ani žádný z jejich představitelů. Vůdčí úlohu neměl nikdo. Ta se v průběhu let postupně přelévala a víc, než za politickými stranami šla za jednotlivými osobnostmi. Nejen z pohledu literární a novinářské tvorby se o post vůdce exilu v námi sledovaném období nejčastěji dělil Ferdinand Peroutka s Pavlem Tigridem. Zmiňme jen krátce hlavní důvody, proč právě oni dva mohli být těmi jednotícími články exilu.

Zaprvé oba se vyznačovali nezávislou žurnalistikou, a ač měl Peroutka celý život blíž k národním socialistům a Tigrid část toho svého k lidovcům, zřídka kdy dovolili, aby to jejich činnost determinovalo. Oba už měli bohaté zkušenosti s řízením a vedením redakcí, a právě proto se o ně začala zajímat i americká vláda a později si je vybrala k úzké spolupráci. Peroutku viděli jako „pana novináře“, masarykovce a demokrata působícího už za první republiky, vystupujícího jak proti fašistické, tak komunistické nadvládě. Tigrid, ačkoliv byl mladší, byl přínosem především díky svým šestiletým zkušenostem z válečného vysílání BBC v Londýně. Oba se do centra zájmu dostali také s ohledem na zvolenou formu boje proti komunistickému režimu. Politické proklamace a stranický tisk se postupně dostávaly stále více do izolace a do popředí se prosazovalo ideologicky laděné mluvené slovo a pro to byli Peroutka s Tigridem vhodní. Navíc kolem sebe dokázali shromáždit řadu velmi schopných a pracovitých lidí. Přesto nelze zcela jednoznačně říct, že iniciativa vycházela pouze z americké strany. Spory kolem formování jednotné československé politické organizace byly natolik závažné, že cesta svěřením odpovědnosti osobám apolitickým a sdružení exulantů úplně mimo politickou stranu, bylo v podmínkách počátku exilu zřejmě jediným řešením.

Tigrid v souvislosti s chaosem prvních exilových let vzpomíná i na překvapení těch, kteří do exilu přišli v důsledku událostí roku 1968. „Nejeden návštěvník z Československa, který po násilné izolaci stalinského období se v šedesátých letech poprvé bezprostředně seznamoval také se skutečnostmi čs. exilu, byl upřímně zneklidněn, když se dozvěděl, že ‚vrcholná‘ organizace neexistuje.“²⁷

---

²⁶ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 74.

²⁷ TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 45.

Zřejmě prvním významnějším pokusem o spojení exulantů do jedné organizace bylo začátkem roku 1949 založení Masarykova demokratického svazu, který ačkoliv se definoval jako nadstranický, se sdružil kolem „košičanů“ s převahou národních socialistů v čele s předsedou Ferdinandem Peroutkou.

„Masarykův demokratický svaz chce sdružit všechny kulturní a politické síly v zahraničí bez rozdílu politických stran a náboženského vyznání. Politické strany jsou jedním z nástrojů demokratické vůle. Jejich dílčí úsilí chce MDS doplňovat v přesvědčení, že politika má být zároveň kulturou. MDS nebude další politickou stranou, nýbrž kulturně politickým svazem všech, kdo v exilu cítí prvenství společných zájmů. Exil, má-li splnit své poslání, potřebuje soustředit mysl a síly k tomu, co nás spojuje nad všemi rozdíly stranickými a osobními. Oba dřívější úspěšné odboje dokázaly, že exil musí být především společnou zahraniční politikou umlčeného domova, nikoliv zápasštěm dílčích stranických zájmů.“²⁸

Bylo to ale spíše „přání otcem myšlenky“. Masarykův demokratický svaz stál především na žurnalistické aktivitě Ferdinanda Peroutky a paradoxně to byl nakonec on, kdo zapříčinil jeho zánik, když se začal angažovat v politicky mnohem ambicióznějším projektu, Radě svobodného Československa (RSČ). Masarykův demokratický svaz ukončil činnost v témže roce, kdy ji zahájil, a nahradit ho tak měla Rada svobodného Československa. Byla to právě rada, jejíž financování zaštiťovali Američané prostřednictvím Národního výboru pro svobodnou Evropu. O detailní popis vzniku rady, vztahů s výborem, vývoje organizace i amerického vlivu se v publikaci *Opuštění bojovníci* postaral Francis. D. Raška.

„V době vzniku Rady většina exilových politiků věřila, že komunismus bude brzy poražen v ozbrojeném konfliktu a že oni osvobodí svoji vlast v těsném sledu za americkými tanky. Takové naivní představy přispívaly k tomu, že tito politikové lpěli na stranických strukturách a přižívali vzájemnou závist a soupeření z minulosti.“²⁹

Rada tak nesplnila očekávání, která do ní Češi a Slováci zpočátku vkládali a na dlouhá léta se stala předně polem pro stranické půtky a přetahování se o předsednická křesla.

„Zřejmě se účastníkům těchto porad tehdy zdálo, že se nejenom bude opakovat historie prvního, a zejména druhého odboje, ale že tato repríza je už na spadnutí; že tudíž funkce v Radě svobodného Československa jsou ne-li zárukou, tedy aspoň předpokladem politické moci ve čtvrté Československé republice.“³⁰

---

²⁸ Masarykův demokratický svaz, in *Svobodný zítřek* 2, č. 6, 1949, s. 1.

²⁹ RAŠKA, F.: *Opuštění bojovníci: historie Rady svobodného Československa: 1949–1961*. Praha: Academia, 2009, s. 50.

³⁰ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 71.

Rada vznikla 25. února 1949 a v jejím čele stanul předseda národních socialistů a bývalý místopředseda v Gottwaldově předúnorové vládě Petr Zenkl. Vrcholným orgánem byl třicetičlenný výkonný výbor, jež tvořili například Jozef Lettrich, Jozef Dieška, Václav Majer, Ján Papánek, Ferdinand Peroutka, Adolf Stránský nebo Juraj Slávik.

Spor se vedl obecně i mezi Čechy a Slováky o vzájemný podíl na akcích. Ačkoliv se Slováci na ustavení rady nepodíleli, požadovali paritní princip ve vrcholných orgánech. Další a neméně důležitý konflikt byl stále nevyřešený problém viny za únorový převrat.

„Rada svobodného Československa byla jen slepenec předstírající dohodu pod tlakem různých výročí a zahraničních přátel [...] Nic z toho nebylo kromě hrstky provolání, několika oslav 28. říjnu, bezpočtu cyklostylových zpráv, které nikdo nečetl, a půl tuctu časopisů, které vznikaly a zanikaly.“³¹

Navzdory tomu Rada zpočátku zaznamenala zásadní úspěch. Jako oficiální představitelku československého státu ji akceptovalo více než dvacet západních zemí, a byla tak dokonce první vlaštovkou ze zemí východní Evropy. Tento statut byl důležitý především pro zmíněnou podporu ze strany USA.

I RSC, stejně jako Masarykův demokratický svaz, stála na osobě Ferdinanda Peroutky. „V roce 1955, když už RSC nebyla schopna usnést se prakticky na ničem, došla trpělivost Ferdinandu Peroutkovi, tedy muži, kterého Američané považovali za věrohodného partnera.“³² Peroutka se následně odtrhl a založil tzv. Pracovní sbor RSC, získal nakrátko i americkou finanční pomoc. I ten se ale v roce 1956 rozpadl a v roce 1957 oficiální finanční podpora ze strany Spojených států končí. Američané svůj vliv skrze National Committee for Free Europe přesunuli na rádiové vysílání Svobodné Evropy, jež oficiálně odstartovala činnost v květnu 1951. Postupně si značnou pozornost získal i okruh exulantů kolem časopisu *Svědectví* vycházejícího od října 1956. U vzniku obou projektů opět sehrál důležitou roli Pavel Tigrid. Rada se v dalších letech ještě několikrát snažila o obnovení, ale její vliv byl minimální.

První Tigridovy exilové kroky tak byly nutně spjaté se snahou zmíněných československých politiků i s jejich spory. Politikaření ale podle něj nebylo na místě, považoval ho za zbytečné, a tak zatímco se národní socialisté, sociální demokraté, lidovci, agráři a mnozí další přeli o to, kdo má v exilu větší legitimitu a kdo bude mít v nově vznikajících organizacích výraznější vliv, Tigrid suploval práci těchto organizací

---

³¹ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 72.

³² PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 29.

selhávajících v pomoci nově příchozím exulantům a stal se jakýmsi terénním sociálním pracovníkem pod záštitou londýnského uprchlického výboru.

Na jednu stranu pro něj bylo směřování československé exilové reprezentace zklamáním, na druhou mu umožnilo hledat prostor, kudy se mohla jeho aktivita ubírat a praktické zkušenosti z táborů mu poskytly dostatečný odstup od politiky, což se mu později při návratu k žurnalistické činnosti hodilo. Koncem roku 1948 postupně opouští svou práci pro pomocný londýnský výbor v uprchlických táborech. O Vánocích podnikl poslední inspekční cestu, sepsal pro exilové vedení situační zprávu a shledal, že podmínky jsou i díky zmíněné aktivitě IRO pro Čechoslováky uspokojivé. Svou následnou činnost v letech 1949 až 1953 věnoval především debatám s exulanty i zahraničními zástupci o důvodech únorového převratu, morálním selhání Čechoslováků a o úkolech exilu a jeho směřování do budoucna. Činil tak především na stránkách exulantského tisku a později od roku 1951 i na vlnách rádiového vysílání Svobodné Evropy.

4. Tisk jako zrcadlo doby

„Pokud bychom posuzovali exil konce čtyřicátých a počátku padesátých let pouze na základě studia většiny dobových časopisů, dojmeme k závěru, že naši exulanti v té době nežili ničím než vzájemnými politickými šarvátkami, odehrávajícími se na pozadí téměř všeobecného přesvědčení, že boj s komunismem bude relativně krátkodobý [...] Zdá se, že víc než na samotnou „akci“ mysleli exiloví politikové na dobu „po akci“, na situaci v osvobozeném Československu. Primárním cílem většiny frakcí ovšem nebylo hledání budoucího reálného hospodářského a politického programu, nýbrž prosté převzetí moci.“³³

Nejen nad oním hospodářským a politickým programem pro léta budoucí se na stránkách exilových periodik naopak intenzivně zamýšlel právě Tigrid. Ještě, než si připomeneme jeho více než šedesát let stará slova (i v kontextu jeho novějších výroků), představme si, jaké podmínky v začátcích exilového tisku panovaly.

Časopisů vydávaných mimo Československo bylo do roku 1938 evidováno přes 900.³⁵ Z toho více než 550 vycházelo ve Spojených státech a 230 v Rakousku. Počet vydávaných časopisů, kalendářů a periodik všeho druhu logicky kopíruje usazení krajanů mimo Československo, přičemž výrazné zastoupení měli právě ve Spojených státech, ale i v zemích Jižní Ameriky, Afriky, v Austrálii, Kanadě nebo Izraeli, a především v Evropě. Toto rozložení pokračuje i v letech následujících, kdy autoři zpracovávající soupis exilových periodik pro knihovnu Libri Prohibiti pracují až s více než 1200 periodiky po celém světě, kde se menšiny Čechů i Slováků vyskytovaly až do roku 1990. V Evropě byly významné české a slovenské enklávy například na Balkáně, dále na Západě v Anglii, Francii, Německu, ale i ve Švýcarsku nebo Itálii.

Novinářská činnost exulantů, kteří z Československa odešli v důsledku února 1948, na aktivity krajanů i těch, kteří z Československa odešli kvůli vypuknutí druhé světové války, navazovala zřídka. Důvodů bylo hned několik. Nová exilová vlna byla k odchodu motivována jinými problémy v domácím prostředí, kterým se poté na stránkách tiskovin věnovala. Během války se činnost logicky zaměřovala především na informování o jejím průběhu a o tom, jaká je situace v obou zemích. Důležité bylo i šíření osvěty a snaha zapojit Čechy a Slováky do války. Řada z těch, kteří byli v exilu už v průběhu druhé světové války, zároveň nesouhlasila

---

³³ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 37.

³⁵ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 10.

s politikou exilové vlády v Londýně, a po příchodu exulantů po roce 1948 mezi nimi tak rostly vzájemné antipatie. Často se jednalo o stoupence Slovenského štátu nebo o Čechy, kteří již za války zpochybňovali legitimitu i aktivity Benešovy exilové vlády. Nejvýznamnějším reprezentantem byla skupina kolem generála Lva Prchaly³⁶, kterého tak můžeme řadit k okruhu tzv. protikošičanů.

Právě spor nad přijetím Košického vládního programu³⁷, kdy se v exilu potkali jak ti, kteří ho schválili tzv. „košičané“, tak i ti, kteří ho naopak kritizovali, „protikošičané“³⁸ označují historici za jeden z důvodů nejednotnosti československého poválečného exilu. Jako druhý důvod zmiňují snahy slovenských separatistů. Přidejme ještě třetí důvod, kterým byly přemrštěné osobní ambice a přemíra politikaření.

Z toho plyne i druhý důvod. Každá skupina či politická strana chtěla mít v nově vznikajících exilových podmínkách vlastní tribunu názorů. Částečně to pramenilo ze zvyku a fungování toho, jak byli politici i novináři zvyklí z domova, kdy měla každá politická strana vlastní list pro prezentaci vlastních názorů.

K táboru protikošičanů, kteří se vyznačovali nekompromisním antikomunistickým přístupem a zároveň odmítali legitimitu vlády Národní fronty během třetí republiky, bychom mohli zařadit kromě Prchaly právě slovenské separatisty, kteří se politicky angažovali v tisouském režimu na Slovensku, dále část agrárníků, kteří se odstěpili poté, co se vedení rozhodlo spolupracovat na fungování RSČ, živnostensko-obchodnickou stranu, křesťansko-demokratické hnutí, sdružení československých exulantů v Chicagu nebo sdružení českých demokratických federalistů, kteří v Mnichově vydávali list *Bohemia*. Dále Křesťansko-demokratické hnutí s periodiky *Křesťanská demokracie* a *Rozpravy*, které reprezentoval například novinář a politik Československé strany lidové Bohdan Chudoba, jenž byl během třetí republiky členem redakčního kruhu týdeníku *Obzory* a spolupracovníkem Pavla Tigrida. V exilu se později přidal právě do Prchalova okruhu a vstoupil i do Českého národního výboru v Londýně.

Druhou linii tvořila periodika košičanů neboli stran zastoupených po volbách v roce 1946 v Národní frontě (Československá strana národně socialistická, sociální demokracie,

---

³⁶ Lev Prchala již v dubnu 1945 založil Český národní výbor v Londýně, který on i jeho stoupenci považovali po roce 1948 za vrcholný orgán českého exilu a odmítali působení Rady svobodného Československa. Skupina kolem Prchaly vydávala v 50. letech v Londýně *České listy*, ale jejich aktivita nebyla příliš úspěšná a počátkem 60. let v souvislosti se smrtí generála její vliv zcela končí, ač se i poté objevovaly různé pokusy „vlastenecké“ myšlenky obnovit.

³⁷ Programový dokument vytvořený londýnskou exilovou vládou a schválený v Košicích 5. dubna 1945 po příjezdu do Československa. Dokument určoval zásady budoucí politiky a de facto ukotvil závislost ČSR na SSSR.

³⁸ CHOLÍNSKÝ, J.: *Nesmiřitelný rozkol 1948-1965. Politický aktivismus v první etapě českého exilového hnutí*, in *Securitas Imperii* 16, 2010 č. 1, s. 52.

Československá strana lidová a Demokratická strana na Slovensku) a zároveň zástupců, kteří usedli v nově vzniklé RSC. Každá ze stran si založila svůj list, který měl sloužit jako tribuna pro prezentaci těch či oněch stranických pohledů na budoucnost a formování exilu. Jejich vydávání většinou ale mělo krátké trvání nebo vzbuzovalo jen malý zájem.

Národním socialistům blízké *České slovo*, které navazovalo na domácí *Svobodné slovo*, do roku 1945 *České slovo*, založené v Mnichově roku 1955 se tradičně hlásilo především k Masarykovu a Benešovu odkazu. Sociální demokraté část aktivit nechali na Ústřední komisi mládeže v čele s předsedou Jiřím Horákem, která v letech 1952 až 1955 vydávala časopis *Naše cesta* a část na nepravidelně vycházejícím měsíčníku *Demokracie a socialismus*, který vycházel v Londýně v letech 1950 až 1964. Od 70. do 90. let došlo i k obnovení stranického listu *Právo lidu*.

Aktivní byli i lidovci pod Adolfem Procházkou a Ivo Ducháčkem, kteří v roce 1955 založili list *Demokracie v exilu*. Odhodlali se i k obnovení týdeníku *Obzory* pod titulem *Nové obzory*, ty však po šesti číslech vydaných v USA zanikly.

Pragmatický vztah k RSC zaujala Československá strana republikánská agrární, která nebyla během třetí republiky součástí stran Národní fronty, ale v důsledku snah o prosazování programu s cílem boje proti komunismu radu podpořila. Strana vedená Josefem Černým přerušovaně nejprve v Paříži a později v Chicagu vydávala stranický list *Novina*.

Zastoupení v RSC neměl ani Ústřední svaz Československého studentstva, který po Radě sdružoval druhý největší počet exulantů, především mladé studenty. V čele svazu vzniklého v roce 1948 stál Emil Ransdorf. Svazu se téměř dva roky dařilo vydávat studentský časopis *Doba* poskytující prostor všem klíčovými osobnostem exilu.

Třetí a pro nás nejdůležitější skupinou byly tzv. nadstranické tisky, jejichž počátky jsou nikoliv výhradně, ale intenzivně spojeny s činností Pavla Tigrida. On sám hned od února 1948 aktivní činnost československých exulantů v německých táborech pozoroval, velmi rychle se zapojil a stal se vůdčí osobností těchto snah. Zdůrazňoval, že i přes špatné sociální podmínky v táborech byli příchozí exulanti naladěni ke společenským, osvětovým i politickým akcím.

Z hlediska působení Pavla Tigrida, ale i celospolečenského dopadu a významu hrají v rámci nadstranického tisku důležitou roli především periodika vydávaná v Německu, Francii, Anglii a ve Spojených státech. Konkrétně se jedná o časopisy *Svoboda* (Německo), *Doba* (Německo), *Svobodný zítřek* (Francie), *Skutečnost* (Švýcarsko, Francie), *Central European Newsletter* (USA), *Svědectví* (Francie), *Hlas Domova* (Austrálie a Nový Zéland) a

Proměny (USA). Poslední čtyři jmenované tiskoviny ale Tigris se svým jménem spojil až po roce 1953, tedy mimo hlavní rámec našeho zkoumání.

4.1 Svoboda

Vůbec první týdeník vycházející v exilu ve spolupráci s Pavlem Tigridem byla *Svoboda*. Časopis byl již vzhledem ke své periodicitě ambiciózním projektem, přinášel především zpravodajství, ale nechyběly v něm ani politické komentáře. Zpětně hodnoceno se stal prvním úspěšným táborovým pokusem zprostředkovat exulantům napříč tábory ucelenější informace. Do té doby se zprávy objevovaly spíše jen v krátkých prohlášeních, letácích nebo nástěnných novinách. Cyklostylový a téměř na koleně vytvářený týdeník vznikl 19. září 1948 ve Frankfurtu nad Mohanem. Později se stěhoval do Ludwigsburgu a Ulmu, kde v nepravidelných intervalech vycházel až do roku 1951. *Svoboda* vydávaná Československým pomocným výborem zřejmě volně navazovala na norimberský informační bulletin Čechoslovák, který měl začít vycházet v květnu 1948.⁶⁶ Redakční kruh s velkou pravděpodobností vedl právě Pavel Tigris, ačkoliv dodnes o něm nejsou kompletní informace. Podle některých zdrojů⁶⁷ list redigoval, zatímco podle tiráže řídil redakční kruh. Na vydávání dále spolupracovali například básník, prozaik a novinář Jiří Kovtun, český lingvista Jindřich Kučera nebo slovenský politik a odbojář Mikuláš Ferjenčík.

Dnes však nemáme k dispozici kompletní čísla. Knihovna Libri prohibiti disponuje pouze čtyřmi čísly *Svobody*. První číslo, které se ještě dochovalo na průklepovém papíře, se stejně jako čísla další věnuje v rubrikách Zprávy z Československa a Zprávy ze světa situaci doma i zahraničí, nechybí ani rubrika Sport. Později se jména rubrik nepatrně mění, ale podstata informací zůstává.

Další dochovaný výtisk je číslo šest z 25. října 1948. Jeho výrazná část je věnována připomenutí výročí 28. října. V časopise můžeme dále najít krátké rubriky Týden ve světě, Týden v Paříži, Hlavní události v OSN nebo mimo OSN, sekci z ČSR a o ČSR, v nichž se členové redakce věnují politickým otázkám, které během uplynulého týdne po celém světě rezonovaly. Žádný z textů není podepsán celým jménem, ale pouze iniciálami nebo je úplně bez podpisu. Periodikum se stejně jako všechna ostatní v té době zabývá především otázkami

---

⁶⁶ FORMANOVÁ, Lucie; GRUNTORÁD, Jiří; PŘIBÁŇ, Michal: Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945. Praha: Libri prohibiti, 1999.

⁶⁷ PEKELSKÝ, Vladimír; JANÍK-HORÁK, František: Přehled exilního tisku (zpracováno podle archivu Bohemie stav k březnu/dubnu 1957). *Sborník Bohemia* 1957, č. 2, s. 28-36.

ustavení RSC. O jedné z ustavujících schůzí v Paříži ale podává pouze informativní zprávu bez hlubších komentářů či analýz⁶⁹. Ty se objevují až později v dalších námi sledovaných časopisech.

Nechybí však kritika politických sporů. „V dobách, kdy se jednalo o zlepšení tvrdého údělu československých uprchlíků, žijících v německých táborech a mohoucích se jen zpozdívat na přepych obklopující okupační armády, našlo se jen málo lidí, kteří se dovedli oprostít od vlastních starostí živobytí a pracovat ke zlepšení situace našich uprchlíků [...] Na politiku nebylo tehdy času. Jinak se zachovali lidé, toužící po politické kariéře. Přešli hranice, pronesli několik ohnivých slov k uprchlíkům o tom, jak jim pomohou a napraví křivdy spáchané, načež se jali opatřovat si visa do ciziny.“⁷⁰ Autor kritizuje „neplodné politikářství a tvoření skupin, bloků“ a politických stran, kde se každý z politiků snažil pouze získat posty místo toho, aby se aktivně zapojil do zlepšení situace v táborech běžných uprchlíků. Jejich činnost podle redakce *Svobody* ke zlepšení podmínek v táborech výraznou měrou nepomohla, ba naopak. „Výsledek? Roztrpčení ostatních, kteří se o politiku nestarají.“⁷¹

Za připomenutí stojí i rubrika Zábavná příloha, kterou se redakce rozhodla začít vydávat 17. ledna 1949 a snažila se tím lidem v táborech v nelehké situaci nejen pobavit, ale přispět i literárním koutkem. „Vzhledem k naprostému nedostatku českých a slovenských knih a časopisů považujeme za nutné přinést Vám v našem skrovném bulletinu i trochu rozptýlení a zábavy. Starostí máme všichni spoustu, politické zprávy jsou den ze dne chmurnější, tož proč bychom se alespoň na chvíli trochu nerozptýlili beletristickou četbou?“⁷² Jako první otiskla redakce překlad povídky britského humoristy P.G. Wodehouse s tím, že doufají, že autor po nich nebude chtít honorář za neautorizovaný překlad, jelikož jsou „jen chudí refugees“⁷³.

Ačkoliv *Svoboda* z hlediska dlouhodobého pojetí exilu po roce 1948 nijak výrazně nepřispěla k rozpoutání debat nad osudem Čechů a Slováků doma i v exilu a mohla by se radit spíše k méně důležitým periodikům, její přínos v prvních letech třetího československého exilu byl nesporný. Jen sestavení redakčního kruhu a okruhu dopisovatelů se v době, kdy zprostředkování kontaktu mezi členy exilu trvalo několik dní, dá považovat za výrazný úspěch. To vše navíc proběhlo za minimální finanční podpory ze zahraničí, kdy finanční

---

⁶⁹ Porady představitelů československých politických stran v Paříži, in *Svoboda*, č. 17, 17. 1. 1949, s. 1.

⁷⁰ Politiku nebo jídlo?, in *Svoboda* 1, č. 1, 19. 9 1948, s. 2.

⁷¹ Tamtéž, s. 2.

⁷² Zábavná příloha, in *Svoboda*, č. 17, 17. 1. 1949, s. 7.

⁷³ Tamtéž, s. 7.

prostředky museli poskytnout především sami členové redakce. Těm se tak v prvních složitých letech podařilo jednou týdně, s občasnými výpadky, přinést exulantům do táborů základní informace, a udržovat tak alespoň minimální informační standard. O tom, že se především informační rámec dařilo plnit, svědčí i to, že na *Svobodu* odkazovala i další postupně vznikající periodika.

4.2 Doba

Jedním z nich byla *Doba*. Ta začala vznikat v prosinci 1948 z iniciativy studentů v německém táboře Arsenalkaserne v Ludwigsburg, kteří byli sdružení do Ústředního svazu Československého studentstva v exilu, jenž velmi rychle vytvořil své pobočky v dalších táborech v Německu i v ostatních státech Evropy. Aktivitu studentské organizace oproti stranickým politickým rozmíškám v táboře i mimo něj vyzdvihoval i Tigríd. „Ale byl tu i kus pořádné sociální práce a nemálo podnikavé improvizace, jež obyčejně šlechtí Čechoslováky v dobách nejistých. Tak si vysokoškolští studenti zřídili v kasárnách v Ludwigsburgu jakési univerzitní přístavky a postarali se o víza a stipendia pro stovky mladých.“⁷⁴

Redakce i studentská organizace si daly za cíl vydávat časopis dvakrát měsíčně. První číslo vyšlo 18. prosince 1948, ale periodicitu se především vzhledem k nedostatku financí nepodařilo udržet, a časopis tak vycházel nepravidelně. Cyklostylový „sázený“ časopis, psaný na stroji často s nedostatečnou diakritikou, měl nakonec i několikaměsíční výpadky. Ty byly většinou způsobené změnou členů redakční rady, jelikož zakládajícím členům redakčního kruhu *Doby* pod vedením redaktora Jiřího Vlasáka se ještě během roku 1949 podařilo tábor opustit a vycestovat, a tak se ve vedení periodika postupně střídali další. Jelikož redakce byla anonymní, není zřejmé, kdo přesně byli členové redakční rady. Tím nejpravděpodobnějším Vlasákovým nástupcem byl František Bregha. Po Vlasákově odchodu se však okruh přispěvatelů dost měnil. Řada autorů je také dodnes skryta pod šiframi či pseudonymy. Nedostatek financí, redakční proměny i osobní spory nakonec zapříčinily, že *Doba* v roce 1951 skončila i jako občasník.

I přes zjevně nedostatečné formální náležitosti, *Doba* splnila cíl informovat a rozpoutat diskuzi. Na více než 15 stránkách v každém čísle se redakce velmi podrobně věnovala analýze domácí i exilové politické situace. Hned v úvodním slovu prvního čísla ale zdůrazňovala, že hlavní úlohou nebude zpravodajská činnost, jelikož tu velmi dobře plnila

---

⁷⁴ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 70.

právě *Svoboda* vycházející ve Frankfurtu, ale spíše moderování klidné a slušné debaty nad předloženými politickými tématy. „Jde nám spíše o časopis ve formě a obsahu revue, pokud je v dosavadních emigračních poměrech možno. Technická stránka nebude zatím ovšem nijak revuální, nutno se spokojit s vybavením a tiskem velmi skromným.“⁷⁶

V prvním čísle autoři také upozornili, že nepůjde o nijak „zábavný časopis“. „Kdo v něm doufá najít prosté rozptýlení živými zprávami, vysloveně zábavnou beletrií nebo citovkami, odloží jej brzy s odsudkem, že je to nuda. Je psán pro ty, jež mají odvahu přechíst delší a komplikovanější větu, delší stat’.“⁷⁷

Hlavními tématy, která naplňovala stránky *Doby*, byl nejen pohled na komunistický režim v Československu, ale především reflexe politické situace v československém exilu. Redakce deklarovala, že právě toto téma bude z počátku více akcentovat a důraz na tuto otázku je opravdu možný pozorovat během celého vývoje i po změně vedení. „Současná situace naší poúnorové emigrace je špatná. Špatná morálně, osobně i politicky [...] Politický a stranický boj je něčím opravdu nebezpečným [...] O tom všem, kromě jiného, chce se také psát, znát a tlumočit názory [...] Tato revue má být diskusní.“⁷⁸

K politickému boji v exilu se redakce vrací hned v úvodním textu následujícího čísla a vyznění textu plně odpovídá tomu, jak jsme exilové předáky již představili. Autor textu *Jsou v exilu strany?*⁷⁹ podepsaný zkratkou J., což je podle dochovaných zdrojů s největší pravděpodobností odpovědný redaktor Jiří Vlasák, kritizuje proces sestavování RSC, jejíž založení se původně plánovalo na výročí 28. října, ale nakonec k němu právě kvůli sporům došlo až 25. února. Politici podle autora myslí víc na své osobní zájmy, než na boj proti „malé, ale daleko mocnější části, která drží v šachu zbytek národa doma“⁸⁰.

Zástupci studentů apelují na politiky, aby se vzdali svých nároků na zastoupení v radě podle stranických legitimací a přestali uplatňovat nároky na legitimitu z voleb v roce 1946. Studenti argumentují s tím, že v exilu zdaleka není tak široká základna českých občanů, aby mohly být výsledky voleb stále legitimní. Místo toho by podle nich v čele vrcholného orgánu měly stanout nadstranické osobnosti. „Stavíme-li v emigraci svůj vrcholný orgán, nechť jdou do něj klidně osoby, které samy o sobě dost váží politicky v širším slova smyslu, duchovně, myšlenkově které mají vlastní osobnostní a mravní autoritu, celkem snadno zjištělnou. Je to

---

⁷⁶ *Doba* 1, č. 1, 19. 12. 1948, s. 1.

⁷⁷ Tamtéž, s. 3.

⁷⁸ Tamtéž, s. 1.

⁷⁹ *Jsou v exilu strany?*, in *Doba* 2, č. 1, 1949, s. 1.

⁸⁰ Tamtéž, s. 2.

v této situaci lepší a cennější právo, než figurovat ‚za stranu‘. Spory by se pak zjednodušily o to, co se nyní uplatňuje jako právo stran.“⁸¹

Zástupci studentů zároveň sami veřejně požadovali, aby měli v budoucí téměř stočlenné radě pět svých zástupců. „Studentstvo má na to právo historické. Má na to právo jako representant mladé generace. Nechce více, než mu náleží. Svá práva však bude hájit všemi demokratickými prostředky [...].“⁸² Legitimitu k účasti v radě podle prohlášení uveřejněném v *Době* si studenti nárokovali i proto, že byli aktivními bojovníky proti nacistickému režimu v roce 1939 i v únoru 1948. Právo na účast by podle nich nemělo vznikat volbou, ale především prací, kterou prokázali. „Komunisté naši práci ocenili. Zavření, pronásledování, vylučování studenti jsou důkazem nad jiné pádným.“⁸³ Ustavení Rady i bez studentské účasti nakonec ocenili s tím, že nyní je třeba především „kladná a aktivní pomoc“ bez útoků na její fungování.

Jak časopis avizoval v začátcích, prostor byl zprostředkován všem představitelům politických stran, kteří chtěli skrze studentskou organizaci vyjádřit svůj pohled na současné dění. Svými politickými komentáři do *Doby* přispívali například národním socialistům blízký Ivan Herben, novinář Ferdinand Peroutka, studentský předák Emil Ransdorf, novinář Pavel Tigrid či advokát, diplomat a syn Aloise Rašína Miroslav Rašín. Studenti sami mohli klást dotazy směřované na představitele exilové politické reprezentace, *Doba* otiskla a následně poskytla politikům prostor na odpověď. Studenti se na stránkách *Doby* věnovali i praktickým věcem jako bylo třeba založení Masarykovy koleje nebo nedostatek profesorů i snaha aktivizovat se a udržovat pravidelnou semestrální výuku.

Příležitostně se vždy na poslední straně vyskytovala i rubrika *Tragikomický koutek*, kde byly přetiskovány texty z domácího komunistického tisku, nejčastěji z *Tvorby*⁸⁵. Hned v druhém čísle se objevila například Balada o rekordmanovi od Miroslava Vlčka, v další zase text Jana Šterna, případně redakce přetiskovala i jen prohlášení, rezoluce nebo agitační letáky. Z prosince 1949 je doložena i literární příloha, kde redakce na třiceti stranách publikovala převzaté texty bratrů Čapkových, Otokara Březiny, Svatopluka Čecha, Jana Nerudy, Karla Hynka Máchy, Karla Tomana, Edvarda Beneše nebo Karla Havlíčka Borovského.

Už v úvodním textu redakce *Doby* avizovala, že chce fungovat jako jakási nadstavba čistě informativní *Svobody*, a tak bychom ji mohli brát i dnes. Studentské organizaci se

---

⁸¹ Jsou v exilu strany?, in *Doba* 2, č. 1, 1949, s. 3.

⁸² Studenti k Radě svobodného Československa, in *Doba* 2, č. 3, 1949, s. 1.

⁸³ RANSDORF, E.: Důvodová zpráva, in *Doba* 2, č. 3, 1949, s. 3.

⁸⁵ Radikální levicový týdeník vydávaný na území Československa Ústředním výborem KSČ v letech 1945 až 1952 a 1957 až 1962.

povedlo na tři roky vytvořit prostor pro pluralitu hlasů, které v té době v exilu zaznívaly, přinést řadu podstatných a zajímavých analýz, které rozpoutaly živou debatu, a nabídnout dostatečný vhled do fungování exilu a na jeho vývoj na pozadí politických sporů. Ačkoliv především grafická, typografická a gramatická úroveň nebyly nijak vysoké, hlavní myšlenky publikace analýz, polemik a komentářů to zásadně neškodilo. Pokud bychom mohli na základě studovaných periodik vysledovat nějakou kontinuitu, *Dobu* bychom mohli brát jako o rok starší předchůdkyni *Skutečnosti*, která si zakládala si na rozsáhlejších a propracovanějších kritických textech.

4.3 Svobodný zítřek

Ještě, než se budeme věnovat zmiňované *Skutečnosti*, zastavme se u jiného a neméně důležitého periodika prvních exilových let. Zatímco *Svoboda* a *Doba* byly psané v ubytovnách v uprchlických táborech téměř na koleně, rozmnožované cyklostylem, bez diakritiky, na stroji, z čehož plynulo velké množství chyb a překlepů, redakce *Svobodného zítřku* měla pro tvorbu, na exilové podmínky, nesrovnatelně profesionálnější zázemí, vzhledem ke skladbě redakce i výraznější finanční prostředky a už na první pohled to bylo znát.

Svobodný zítřek, který začal vycházet jako měsíčník 22. září 1948 v Paříži, byl zřejmě prvním tištěným exilovým periodikem po únoru 1948. Navazoval na stejnojmenný týdeník národních socialistů z let 1945 až 1948, jehož vydávání zastavili komunisté a k němuž se exilový pokračovatel hrdě hlásil. „Někdejší Svobodný zítřek byl zajisté listem politické strany. K jeho cti je však nutno vydati svědectví, že nebyl nikdy zatížen úzkým a nesnášenlivým stranictvím. Nový Svobodný zítřek není listem strany ani stran. Nesleduje také ambice jednotlivých osob. List bude přísně střežiti svoje zvláštní postavení a jestliže bude kdy mluvit něčím jménem, budou jeho slova vždy jenom svobodným hlasem nesvobodného domova, vedoucího odhodlaný zápas za vrácení vzatých svobod a práv.“⁸⁶

Ačkoliv se profiloval jako nadstranický, sdružovali se kolem něj politici, kteří byli buď přímo členy Československé strany národně socialistické, nebo k ní měli blízko. Jak se píše v úvodním prohlášení, pro publikaci ale nebyla stranická příslušnost podmínkou a redakce dávala prostor všem osobnostem demokratického třetího exilu. Důraz kladl měsíčník na politické zpravodajství, komentáře a analýzy. Zabýval se i ekonomickými a společenskými

---

⁸⁶ Nové posláni, in *Svobodný zítřek* 1, č. 1, 22. 9. 1948, s. 2.

tématy a prostor dostávala i literatura. *Svobodný zítřek* měl i stálé rubriky zpráv z domova, z domova ve zkratce nebo kulturní a literární okénko, kde byly pravidelně publikovány básně nebo povídky na pokračování. V námi sledovaných letech bylo možné si přečíst například básně Ivana Blatného, Julia Zeyera, studie Ivana Herbena, epigramy Františka Kovárny, básně a povídky Jana Nerudy nebo texty Jana Čepa, Stanislava Zimy, Boženy Němcové či Viktora Dyka.

Vydávání měl na starosti Luděk Stránský společně s Hanou Šklíbovou, a o politické komentáře či časté připomínky historických výročí se starali například předseda národních socialistů v exilu Petr Zenkl, předseda sociálních demokratů v exilu Václav Majer, diplomat Ján Papánek, novinář, spisovatel a též národní socialista Ivan Herben, novinář Ferdinand Peroutka a mnozí další. Redakce otiskovala i množství textů od svých korespondentů z jiných zemí. Jedním z nich byl i blízký přítel Franze Kafky a vydavatel velké části jeho pozůstalosti Max Brod, který v této době zasílal své příspěvky z Izraele, konkrétně z Tel Avivu.

Luděk Stránský vydávání časopisu v Paříži ukončil v roce 1950, když se odstěhoval do Spojených států, kde měl v plánu ve vydávání pokračovat. V témže roce v říjnu však nečekaně zemřel, a s ním tak skončil i *Svobodný zítřek*.

Udržet vysokou míru profesionality a dostatečnou vydavatelskou úroveň periodik nebylo v exilových podmínkách vůbec snadné. A to i přesto, že své služby nabídli zkušení vydavatelé a novináři z let první i třetí republiky. *Svobodný zítřek* si i z laického pohledu ve zkoumaném období zachoval nejvyšší míru profesionality. Nedbal pouze na obsah, ale i na vizuální stránku. Vycházel ve velkém novinovém formátu stejně jako v Československu. Měl přesně a jasně rozlišené rubriky a graficky oddělené texty. Snažil se přinášet komplexní zpravodajství i s komentáři tak, jak se o to kdysi zasazoval jeho stejnojmenný jednou týdně vydávaný předchůdce. Pokud by nebylo vydávání ukončeno, jistě by bylo zajímavé sledovat další publicistický vývoj periodika, neboť většina periodik, která ho následovala, šla úspornější, modernější cestou s důrazem na obsah, později i fotografický. Symbolicky můžeme *Svobodný zítřek* považovat za jakousi poslední vlašťovku politiky Národní fronty v exilu, a především národních socialistů, a to s důrazem na její konzervativní pojetí. Na druhou stranu právě další léta exilu ukázala, že konzervativní pojetí a striktní trvání na hodnotách první republiky jsou postupně překonávány, a ke slovu se dostávala buď modernější a úspornější podoba žurnalistiky, nebo forma zcela odlišných sdělovacích prostředků, jako byl například rozhlas.

A právě toto moderněji, možná až progresivněji pojaté novinářské řemeslo bez ohledu na stranické legitimace se snažil ve svých textech a projevech prosazovat Pavel Tigrid.

Neznamenalo to však, že rezignoval na morální hodnoty první republiky a pravidla demokracie, v nichž i on sám vyrostl, jen k nim přistupoval kriticky, protože právě v morálním selhání a ústupu z masarykovských hodnot spatřoval důvody nástupu a úspěchu komunistického režimu v Československu.

Témat, kterým se ve *Svobodném zítřku*, ale nejen v něm, věnoval, byla celá řada. Větší část se týkala domácího prostředí, ať šlo o kritiku umělců, inteligence i politiků, kteří podle něj zásadně selhali především morálně, zaprodali se a doslova až kolaborovali s komunistickým režimem. Zde zmiňme například jeho polemické texty *Jádro problému* nebo *Proč, jak a co*, jež budeme podrobněji analyzovat společně s texty ze *Skutečnosti*, jelikož jsou si tematicky blízké. Se situací na domácí scéně často souvisela i srovnání s okolními státy, ať už to byl Sovětský svaz nebo Německo. Často se vizionářsky zamýšlel i nad osudem exilu a exulantů v něm a nad tím, jaký bude jejich úkoly po pádu komunistického režimu a při návratu do vlasti.

4.4 Skutečnost

Již při prvním setkání s periodikem je zřejmé, že se skupina kolem *Skutečnosti* snažila o odlišnou a v podmínkách exilu dosud nevídanou formu žurnalistiky. Nelze zcela říct, že by byla profesionálnější než periodika již zmíněná, která redakční kruh *Skutečnosti* taktéž oceňoval, ale vytyčila si za cíl přinést do chaosu exilové žurnalistiky myšlenku dlouhodobého konceptu. A nejen co se žurnalistiky týče. Členové redakce většinou nebyli z těch, kteří očekávali brzký návrat do Československa jako jejich starší kolegové a podle toho i komunikovali. K lidem, kteří četli *Skutečnost*, nepřistupovali primárně jako ke svým čtenářům, ale jako k těm, které chtějí vyburcovat k aktivitě a zapojit do aktivní činnosti na tvorbě programu pro budoucnost. Iniciativa listu nikoliv pouze četnými výzvami směřovala k naplnění ambice stát se politicky relevantním mluvčím dosud neorganizované části exilu. „Hlavním posláním našeho časopisu bude hledání programu pro český a slovenský národ.“⁸⁷

Předem vytyčený koncept hledání programu redakce představila ještě před začátkem vydávání v programové výzvě z prosince 1948. Ta byla doplněná ještě o 18 bodů otázek, omylů, iluzí nebo komplexů, kterým Češi a Slováci věřili a které chtěl redakční kruh svými příspěvky postupně potvrdit nebo vyvracet. Součástí programové výzvy byl i dotazník, kde

---

⁸⁷ Programová výzva přípravného redakčního kruhu (17. 12. 1948), in *Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949–1953*, Ed. Vilém Prečan. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008, s. 3.

mohli čtenáři vyjádřit názory na avizované směřování měsíčníku, uvést návrhy na zlepšení i možnosti, jak by chtěli s redakcí spolupracovat.

„Nejsme spokojeni se stavem věcí naší emigrace [...] Chybí kritický pohled na nedávnou minulost a spolehlivý a poctivý rozbor dnešní situace a hlavně: Přijaté ideové směrnice dalšího postupu [...] musíme hledat prostředky z této ztracené orientace. Nedomníváme se, že může být snadno a rychle nalezena, ale již pouhý fakt, že zde bude tribuna, která umožní zapojení do naší vlastní a tím i evropské a světové problematiky, nesmírně pomůže překonávat pocit duchovní izolace našich uprchlíků a vrátí jim pocit normálnosti a jistého sebevědomí. Už založení *Svobodného zítřku* přineslo v tomto poli velkou úlevu.“⁸⁸

Skutečnost, jako časopis mladší poúnorové generace exilových intelektuálů orientovaný především na otázky politické, sociologické, ekonomické a kulturní, začala vycházet 20. března 1949 v Ženevě jako měsíčník, ale v pravidelných dvojčíslech. Redakce se postupně stěhovala do Paříže, Londýna i Mnichova. První tři dvojčísla byla psána ještě na stroji a rozmnožována cyklostylem, od listopadu 1949 pak vycházel časopis tiskem vždy v rozsahu více než čtyřiceti stran.

Redakce pod postupným vedením Petra Hrubého, Karola Beláka, Stanislava Kubáta a Hanuše Jana Hájka si dala za cíl nikomu nestranit, nemluvit za žádnou z politických stran ani za žádné hnutí a, analyzovat problémy do hloubky. „Skutečnost nezasahuje do politiky žádné z exilových stran, skupin nebo organizací, neúčastní se jejich vzájemných sporů, není nástrojem ani mluvčím žádné z nich [...] Skutečnost je časopisem svobodným v tom smyslu, že u svých přispěvatelů a v uveřejněných článcích nepředpokládá jednotného filozofického, náboženského nebo stranicko-politického přesvědčení.“⁸⁹

Mladší generace exulantů brzy pochopila, že boj s komunismem se nebude odehrávat na válečném poli a dokázala poúnorovou krizi exilu přesně rozpoznat a pojmenovat. Proces sestavení redakčního kruhu od vzniku studentské organizace, přes seznamování se s exulanty v Ženevě s podobným ražením, hledání redakčního až po nesnadné začátky vydání prvního dvojčísla, detailně popisuje první vedoucí redakce Petr Hrubý.

„Napsal jsem dopisy profesoru Kovárnovi a Ferdinandu Peroutkovi do Paříže, že jsem v Ženevě a že bych se rád přidal k jejich práci. Pan Peroutka mi šetrně sdělil, že politicky jsou exilové podmínky zoufalé, že se dost starších lidí morálně zhroutilo a že se není k čemu přidat

---

⁸⁸ Programová výzva přípravného redakčního kruhu (17. 12. 1948), in *Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949–1953*, Ed. Vilém Prečan. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008, s. 3.

⁸⁹ Ze statutu *Skutečnosti*, in *Skutečnost* 5, č. 11–12, 1954, s. 140.

[...] A opět jsem měl štěstí. Brzy jsem potkal dr. Zdeňka Sudu a Láďu Čerycha s Medou Sokolovou.“⁹⁰ Petr Hrubý vzpomíná, jak se k této čtveřici postupně přidávali další jako Karol Belák, Petr Demetz, Jan Kolár. „Když do Ženevy dorazil Karolek (Belák – Berger), s chutí jsem předal šéfredaktorování jemu.“⁹¹

Jedna z věcí, na kterou byli členové redakce pyšní, bylo především v prvním roce cílené vydávání neautorizovaných textů pouze pod pseudonymy a zkratkami. Důvod neprozradit se před komunistickým režimem doma byl podle slov autorů až druhotný. Na prvním místě byla snaha prezentovat myšlenky a program bez ohledu na to, kdo je jejich autorem. „Chceme, aby mluvily naše myšlenky, a ne aby si čtenář za nimi vždy představoval určité osoby,“⁹² reaguje redakce na dotazy čtenářů na konci druhého dvojčísla. Redaktoři i dlouhá léta po konci vydávání vzpomínali, kolik se kolem vydávání bez jasného autorského kolektivu vyrojilo spekulací a zvědavosti, což jim přinášelo další čtenáře.

Ani Skutečnostníkům, jak si skupina kolem časopisu říkala, se ani přes úvodní deklarace nevyhnula debata o větším politickém zapojení. Konec *Skutečnosti* byl tak podobně jako u jejích předchůdců spojen s otázkou, zda by měla revue zůstat nezávislá na všech exilových politických organizacích a institucích, nebo se do některé zapojit. Od roku 1951 se tak redakční kruh mění a stěhuje se do Londýna. Poté v roce 1953 se vydávání společně s posledním vedoucím Hanušem Hájkem vrací na kontinent, tentokrát do Mnichova, jelikož Hájek začal pracovat ve Svobodné Evropě. Právě rádiové vysílání přivábilo i řadu jeho kolegů ze *Skutečnosti*, a zahájení vysílání v květnu 1951 tak paradoxně znamenalo konec tohoto dosud nejsystematičtější a nejkomplexnější vydávaného exilového tisku. Za definitivním zánikem *Skutečnosti* pak ale stojí celý soubor problémů, z nichž jsou některé i trochu překvapivé.

„V roce 2008 mi však Hanuš Hájek v rozhovoru o *Skutečnosti* uvedl jako základní faktor to, že americký sponzor se rozhodl ukončit podporu, kterou po několik let na vydávání časopisu poskytoval. Stalo se prý tak na základě nepříznivého posudku Ferdinanda Peroutky.“⁹³

O financování *Skutečnosti* ze strany Američanů se tehdy členové redakce nijak zásadně nezmiňovali. Na dotazy kolem financování vždy odpovídali, že šlo o peníze

---

⁹⁰ *Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949–1953*, Ed. Vilém Prečan. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008, s. 22.

⁹¹ Tamtéž, s. 22.

⁹² Dopisy a poznámky, in *Skutečnost* 1, č. 3-5, 29. června 1949, s. 56.

⁹³ *Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949–1953*, Ed. Vilém Prečan. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008, s. 47.

spolupracovníků, příspěvovatelů i čtenářů. Zdeněk Suda později uvedl, že žádali o finanční podporu Brity, ale Američany nikoliv. Je tak otázka, zda je informace o přerušené podpoře ze strany Američanů kvůli Ferdinandu Peroutkovi zcela pravdivá.

Skutečnost akcentovala celou řadu témat a, nevyhýbala se ani těm ožehavým, jako byl například odsun více jak tří milionů sudetských Němců z Československa. Hlavní důraz byl ale kladen především na analýzu exilové reprezentace, československou vnitropolitickou situaci, hledání zmíněné programové koncepce nebo na kritiku inteligence a představitelů kultury. Ke všem zmíněným tématům se ve *Skutečnosti* vyjádřil i Pavel Tigríd.

Za čtyři roky existence *Skutečnosti* v ní pod vlastním jménem publikoval pět textů a nutno říct, že jimi dokázal přesně pojmenovat jádro problému a kriticky nahlédnout palčivá témata především z mezinárodní politiky, ať už v souvislosti s výsledky druhé světové války, nebo vznikem sovětského i amerického bloku. Při čtení jeho textů se z dnešního pohledu dá říct, že se nebál, neměl strach a nebyl nijak přehnaně korektní. Přímo, bez okolků, kriticky, mnohdy i nevybíravě, tvrdě a pro mnohé československé zástupce v exilu zřejmě i značně nepříjemně komentoval domácí i světový vývoj od roku 1945. Ve svých textech neopomíjel ani osobní pohled na věc, který se v době, v níž texty vznikaly, mohl zdát trochu troufalý a mohl s sebou nést i mylné závěry. Tigríd sám později často přiznává, že se mýlil. Ale s odstupem více jak 60 let už se situace zdá být trochu jiná a nutno přiznat, že mnoho úvah i analýz bylo pravdivých. V době, kdy to jiní ještě netušili, dokázal přesně postihnout situaci a odhadnout budoucí vývoj.

5. Pavel Tigríd jako vizionář

Exilové příspěvky Pavla Tigrída bychom mohli rozdělit do několika kategorií podle témat, která v nich akcentoval. Tím nejsilnějším z nich je hledání budoucí vize a snaha nabídnout možnosti řešení, kudy by se měl ubírat vývoj po pádu komunistického režimu. Hledání zmíněných vizí často spojoval s analýzou současného stavu a výčtem pochybení, jichž se politická reprezentace často i svou nečinností dopustila a která vedla až k definitivnímu převzetí moci komunisty. To, že pád komunistického režimu jednou musí nastat, očekával, ale zároveň je patrné, že si počátkem 50. let nemyslel, že si na návrat do rodné země a na realizaci svých vizí bude muset počkat čtyřicet let. Prizmatem dnešních dnů se proto může řada jeho představ zdát nereálných a nerealizovatelných, ale z pohledu člověka žijícího v polovině dvacátého století se jednalo o úctyhodný přehled a znalost domácí i mezinárodní situace a velmi ambiciózní, ale nikoliv zcela nereálné, vidění budoucnosti. Stejně jako většina jeho exilových souputníků, si Tigríd prošel fází, kdy věřil, že cestu do Československa brzy otevře třetí světová válka. Zároveň byl ale jedním z prvních, kdo záhy pochopil, že se tak nakonec nestane a že přicházející studená válka otevře úplně nová pole pro politický boj, a to především v propagandistické rovině.

Ačkoliv Tigríd později často popisoval, že už v prvním roce exilu nepředpokládal, že se do ČSR bude moci brzy vrátit a nevěřil v brzký pád komunismu, tak i on přeci jen přiznal, že se nechal strhnout atmosférou těchto dramatických dní: „Musíme i nadále počítat jak s možností poměrně brzkého válečného konfliktu, tak i s delším údobím nespokojenosti a vleklých jednání o dohodu mezi Východem a Západem. Vlastní začátek válečného konfliktu je rozhodující pro náš boj, který teprve tehdy se bude moci rozvinout v plné síle.“⁹⁵

Jeho vlastní slova z roku 1948 podle pozdějších vyjádření odrážela obecnou náladu československého exilu i domácího odboje v těchto dobách. „Situační zprávy takřka bez výjimky zdůrazňovaly, že k válce dojde brzo, že je nevyhnutelná: i v tom se zahraniční akce od počátku plně kryla s náladou doma. Sám jsem nebyl výjimkou v těch dobách, kdy akce stíhala akci a vzrušení z této aktivity snižovalo některé skutečnosti, nebo aspoň přispívalo k tomu, že při sestavování situačních zpráv přání bylo otcem myšlenky.“⁹⁶

---

⁹⁵ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 71.

⁹⁶ Tamtéž, s. 70.

Sám následně také uvedl, že právě v otázkách možného rychlého návratu zpět do ČSR a variantách vypořádání se s komunismem se tříštily ledy a docházelo ke stále větším názorovým střetům mezi exulanty.

Úkoly exilu ale viděl zcela jinde než v politickém hašteření. Exulanti podle něj měli být jakýmsi morálním svědomím národa a těch, kteří zůstali doma. Měli denně pracovat na formulaci československého programu a hledat odpovědi na otázky, kudy se bude Československo po porážce komunismu ubírat. Právě těmto vizím zasvětil podstatnou část svých prvních exilových textů, v nichž se většina hlavních tezí opakuje.

První z nich, *Jádro problému* z konce roku 1948, kde se zmíněným otázkám věnoval, vyšel ve *Svobodném zítřku*. Jde o analýzu, ve které si autor klade otázku, jak je možné, „že tři roky po vítězné válce jsme podlehli náporu otroctví a zpátečnictví snad ještě zvrácenějšímu, než jaký byl fašismus? Jak je možné, že tuto porážku jsme utrpěli také z rukou příslušníků vlastního národa?“⁹⁷ Důvodů je podle něj hned několik a v jisté míře se shodují s důvody úpadku československé inteligence, o nichž hovořil v *Době*.

Připouští argumentaci vývojem na domácí i mezinárodní scéně i vliv Sovětského svazu, ale nejsou to podle něj zdaleka ty hlavní důvody, proč se Češi a Slováci opět po třech letech dostali do područí další nové totalitní ideologie. „Myslím, že provinění nás demokratů není ani tak v rovině politické jako v rovině mravní. A jako demokraté a masarykovci víme, že jakékoliv společenství, jehož mravní základy jsou narušeny, projeví ochablost a špatnou odolnost ve chvílích krise.“⁹⁸

Demokraté, ke kterým řadí i sám sebe, se podle něj nejvíce provinili tím, že podlehli komunistickým lžím a pověřám mnohdy z lhostejnosti a mnohdy i ze strachu před pravdou. Druhým důvodem podle něj byla lhostejnost „k osudu jedince, lhostejnost k bezpráví páchanému na bližním“. Připomíná lhostejnost k těm, kteří byli křivě obžalováni, k těm, kteří byli pod různými záminkami vyhozeni z práce, neúctu k vojákům, kteří se vrátili do země, za níž po boku spojenců bojovali, i k židům, na které se podruhé za krátký čas opět snesla antisemitská nenávisť, tentokrát z Východu. „V této mravní ochablosti, v této malé odvaze k pravdě, v lhostejnosti k bezpráví, v penězokazectví slov a pojmů, spatřuji největší vinu nás demokratů [...]“⁹⁹ Na závěr Tigrid uvádí, že důvodem pro sepsání vin demokratů není to, aby došlo k zpětné nápravě nebo kárání, ale k ujasnění problematiky, která je předpokladem další úspěšné spolupráce v zahraničí. „Jde o to, zda naši politikové naleznou v sobě dosti mužnosti

---

⁹⁷ TIGRID, P.: Jádro problému, in *Svobodný zítřek* 1, č. 4, 24. 12. 1948, s. 3.

⁹⁸ Tamtéž, s. 3.

⁹⁹ Tamtéž, s. 3.

a přijmou za svou myšlenku, že československá politika jsou především zásady a teprve potom taktika.“¹⁰⁰

Druhý z textů, kde se Tigríd zamýšlí nad důvody mravního úpadku českého i slovenského národa, vyšel pod titulkem *Třetí cesta* v polovině roku 1950. Už v článku v *Době* o kulturním úpadku vzdělanců hovoří o tom, že pokud můžeme nějakou éru v dějinách Československa považovat za dobu temna, tak je to právě nástup komunistické ideologie k moci po roce 1948. Ve *Skutečnosti* opět vyzdvihuje hlavní myšlenku úpadku, jež podle něj netkví jen v politických zásadách z domova nebo z venku a unavené emigraci.

„Vlastní jádro našeho neštěstí spatřuji v mravním úpadku našeho národa, jehož celé generace jsou poznamenány několikerým lámáním duší.“¹⁰¹ Vinu na tom, že situace dospěla až do doby, kdy komunisté v Československu převzali moc, dává jak vzdělancům za první republiky, podpisu mnichovské dohody, přijetí Košického vládního programu, tak i současné politické emigraci. Právě celý tento soubor událostí první poloviny dvacátého století podle něj zapříčinil „morální krizi národa“. Snaží se odpovědět si i na otázku, co bude po pádu sovětského bloku, o němž nepochybuje, ale zároveň není přehnaným optimistou ani idealistou, takže ve svých textech o žádném konkrétním datu nehovoří. Svými slovy se spíše snaží burcovat čtenáře doma i v exilu k tomu, aby se sami zamýšleli nad tím, jak budou moci nové zemi jednou pomoci, ať už tak nastane dříve či za čas. „Na celou východní polovinu Evropy, včetně evropského Ruska a Německa, bude nutné rozumně pohlížet po pádu komunistických diktatur jako na těžkého pacienta, který si dlouho poleží v agonii. Bude třeba, aby byl delší dobu v karanténě mravní, politické a hospodářské. Bude se muset napřed nakrmit, obléci, vyspravit a pak se budou muset učinit dělat první krůčky.“¹⁰²

Pavel Tigríd s ohledem na budoucí vývoj po pádu sovětského bloku rozvíjel zajímavou myšlenku. Obnovu po pádu Sovětského svazu si nepředstavoval ve formátu jednotlivých samostatných a suverénních států, jak se tomu nakonec stalo. Neviděl ji ani ve vytvoření jednotné východoevropské či celoevropské federace. Na to podle něj nebudou státy východního bloku dostatečně připravené a zralé. Jedinou možností obnovy si představoval pod politickou a hospodářskou kuratelou zemí ze západního světa, „které se nejlépe osvědčily jako zástupci lidské důstojnosti, svobody, míru a demokracie, jež nejen nepodlehly náporům fašismu a komunismu, ale přesvědčivě nad nimi zvítězily, v neposlední míře také čistotou a

---

¹⁰⁰ TIGRID, P.: Jádru problému, in *Svobodný zítřek* 1, č. 4, 24. 12. 1948, s. 3.

¹⁰¹ TIGRID P.: Třetí cesta, in *Skutečnost* 2, č. 5-6, květen 1950, s. 106.

¹⁰² Tamtéž, s. 107.

zápalností ideálů, které hájily.“¹⁰³ Myslel tím anglosaský svět. Závěrem se ptá, zda dokáže Západ takový úkol splnit? Dnes bychom se možná spíš ptali, zda bude chtít Západ takový úkol splnit, jelikož víme, že Spojené království, Francie i Spojené státy si nejen v souvislosti se studenou válkou, ale i na domácím poli prožily nelehké okamžiky. Tigrid si odpovídá s tím, že Západ nám dokáže pomoci jen tehdy, pokud se sami zapojíme. Myslel tím především spolupráci všech zemí pod sovětskou vládou v exilu, kterou může zaštitit právě Americký národní výbor pro svobodnou Evropu. „Místo nesmyslných hašteření mezi sebou a s jinými bychom se měli domluvit s představiteli ostatních exulantských organizací a dát se do vážného studia ethické, politické, hospodářské a sociální problematiky východní a střední Evropy [...] Měli bychom se pokusit ozřejmit Západu problematiku bolševického Ruska, jeho politiku, jeho method a cílů: měli bychom co nejdříve začít vydávat seriousní revui v anglickém a francouzském jazyku, jež by se výlučně zabývala problematikou východní Evropy.“¹⁰⁴ O vše, co zde zmiňuje, se sám následujících 40 let snažil. Ačkoliv šlo z počátku spíše o hlas solitéra, jeho názory a přístup k problému byly slyšet, časem si našel „publikum“, které narůstalo, a přes neopominutelnou a zcela zásadní aktivitu v Rádiu Svobodná Evropa nakonec dospěl k vytvoření nejdůležitějšího exilového periodika, *Svědectví*.

Za shrnující a nejpropracovanější bychom v jeho cestě za hledáním důvodů mravního selhání mohli považovat článek *Československá otázka* vydaný o tři roky později než *Třetí cesta ze Skutečnosti* z posledního roku její existence (1953). Už titulek pozornému čtenáři napoví, že se jím Tigrid hlásí k odkazu prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka a k jeho stati *Česká otázka*. Tigrid hned v úvodu připomíná myšlenku, že československý lid podle něj dosud nečelil takovému vnitřnímu ani vnějšímu ohrožení a „drcení nepřitelem“ jako dnes. Klade si otázku, zda mají Češi a Slováci právo na svůj vlastní stát. Jako malý národ uprostřed Evropy bude naším údělem podle jeho vidění neustálý zápas o existenci, který je ale součástí širšího zápasu o evropskou demokracii. „Malý národ a malý stát se může udržet a rozvíjet jen v důsledné věrnosti velkým ideálům velké civilisace [...] Krátce, musíme vždycky dělat politiku mravnou, jak tomu říkal Masaryk, politiku, která je důsledným prováděním a upevňováním humanity uvnitř i navenek.“¹⁰⁵ Byl to právě Masaryk, který za jednu ze základních idejí české otázky považoval ideu humanitní.

„Humanitní ideál hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodni má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický – humanitou, plně a opravdově pojatou, navážeme

---

¹⁰³ TIGRID P.: *Třetí cesta*, in *Skutečnost* 2, č. 5-6, květen 1950, s. 108.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 108.

¹⁰⁵ TIGRID, P.: *Československá otázka*, in *Skutečnost* 5, č. 1-2, leden–únor 1953, s. 4.

na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčeti máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším Bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života. Tento náš český ideál humanitní není romantickým blouzněním. Ovšem humanita bez důsledné úsilnosti a účinnosti je mrtvá. Humanitní ideál vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému [...] Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce.“¹⁰⁶

Osudovými milníky, jež podle Tigrida podkopaly morálku Čechů a Slováků, byly vznik první republiky a mnichovská dohoda. „Byl to otřes, který by těžce nesly i národy větší a početnější, než jsme my.“¹⁰⁷ Češi i Slováci byli podle Tigrida v roce 1945 trochu otupělí a místo, aby chránili morální zásady, pozvolna je začali ohýbat a diskutovat s těmi, které měli naopak odsoudit. Už v roce 1953 ale podle něj většina těch, kteří v Československu zůstali, chtěla změnu. „Češi a Slováci doma, po tolikerých strašných zkušenostech, poznali ve své obrovské většině, že bez svobody se nedá lidsky žít a že komunismus je hrůzným popřením všech svobod [...] s touto přímo živelnou touhou porazit a vymýtit komunismus, jde ruku v ruce nejistota, pokud jde o budoucnost.“¹⁰⁸ A právě hledání budoucí cesty mělo být úkolem exilu. Morální selhání a jakési ukolébání se v současném stavu po pěti letech za hranicemi, vyčítá i exilu, ten je totiž podle něj tím jediným, kdo může hledat odpovědi na to, jak současnou situaci změnit a kudy se bude národ ubírat v budoucnu.

„Nemáme v exilu jiného, důležitějšího a důsažnějšího úkolu než formulaci československého programu. Na to ovšem nestačí stará koncepce a často ani staří lidé, lidé porážek, lidé utkvělých představ. Formulovat nový československý program znamená podívat se věcem tváří v tvář. Znamená zapudit frázi, odvrátit se od pohodlných receptů, od šablonismů, a hlavně odklon od politiky pštroša, který strká hlavu do písku, aby neviděl skutečnost.“¹⁰⁹

Zaobírá se otázkou budoucího státního uspořádání. Zda by mělo být Československo federací nebo by mělo být Slovákům umožněno vytvořit vlastní stát, pokud o to stojí, ačkoliv on sám rozdělení nepovažuje za politicky správné. Podle jeho mínění je třeba se věnovat i sudeto-německé otázce a ptát se po spravedlivosti odsunu a uplatnění principu kolektivní viny.

---

¹⁰⁶ MASARYK, T.: *Česká otázka; Naše nynější krize; Jan Hus*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 148.

¹⁰⁷ TIGRID, P.: Československá otázka, in *Skutečnost* 5, č. 1-2, leden–únor 1953, s. 4.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 5.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 5.

Domnívá se, že je třeba zabývat se hospodářskou i sociální oblastí. V podstatě se svou statí snaží vyburcovat exil k tomu, aby vytvořil jakýsi komplexní politický program, podle kterého by mělo budoucí demokratické Československo postupovat. „Domnívám se, že je naší povinností zde v exilu tento program také vyhlásit, k němu se znát, domov s ním seznámit a jeho uskutečňování provádět, pokud je to v našich možnostech a silách [...] A máme se ze všech sil snažit nikoliv býti neutrálními, nýbrž naopak snažit se ovlivnit ostatní, ovlivnit československý lid, k němuž hovoříme prostřednictvím rozhlasu.“¹¹⁰

Na tvorbě takového programu podle něj nemohou pracovat pouze současní politici, tedy lidé minulosti, kteří do exilu odešli, ale především budoucí generace. Závěrečná slova jeho komentáře nevyznívají zcela optimisticky. Varuje před tím, že program sice může být vytvořen, ale nebude ani tolik záležet na tom, jaké bude Československo, ale jací budou Čechoslováci, aby ho mohli plnit, a znovu se tak vrací k otázce mravní, která je pro něj stěžejní, a opět i k ideám masarykovským. „Jsme-li na pochybách, poradme se s Tomášem Masarykem. V jeho myšlení, v jeho zásadách a vývodech je všechno, co potřebujeme k dnešní své formulaci ‚české otázky‘, jako filosoficko-politický základ i jako vodítko a korektiv.“¹¹¹ Není to zdaleka poprvé, co si Tigrid vypůjčuje Masarykovy teze a hovoří o malém národě, mravní politice a potřebě věrnosti velkým idejím. Velmi podobně vyznívají i některé z projevů ve Svobodné Evropě.

Zařaďme ještě jeden text, který se trochu vymyká, nicméně jeho poselství je opět v rovině nastolení otázek po budoucím vývoji, ačkoliv k tomu přistupuje obšírněji. Tigrid si v posledním textu, který mu ve *Skutečnosti* vyšel, stanovil úkol zpracovat analýzu knihy vlivného sociálního demokrata, bývalého ministra průmyslu i exulanta a později politického vězně Bohumila Laušmana.¹¹² Tomu v roce 1953 vyšla kniha „Kdo byl vinen?“¹¹³ v níž se ptá po důvodech komunistického převratu a nastolení nového režimu, který ač mu byl zpočátku nakloněn, donutil ho nakonec k emigraci (po vydání knihy v prosinci 1953 jej StB unesla zpět do Československa, kde byl zatčen a až do smrti v roce 1963 vězněn).

Pavel Tigrid se knihu jal kriticky a věcně připomínkovat. Hned úvodem zmiňuje, že nepřináší nic zásadně nového, ale zájem a překvapení vzbudila především kvůli svému autorovi, jenž se podílel na budování komunistického režimu v Československu a pro svou účast v první i druhé vládě Zdeňka Fierlingera i vládě Klementa Gottwalda se stal později

---

¹¹⁰ TIGRID, P.: Československá otázka, in *Skutečnost* 5, č. 1-2, leden–únor 1953, s. 6.

¹¹¹ Tamtéž, s. 6.

¹¹² K Laušmanovým životním osudům srov. HORÁK, P.: *Bohumil Laušman: politický životopis. Riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha: Mladá fronta, 2012.

¹¹³ LAUŠMAN, B.: *Kdo byl vinen? Jak umírala československá svoboda*. Vídeň: Laušman [1953].

černou ovčí exilu, který ho odmítal přijmout. Teze v knize vnímá Tigríd jako snahu o obhajobu ve chvíli, kdy bývalého vlivného člena sociálních demokratů komunistický režim, na který vsadil, zavrhl a jeho rodina se octla ve vězení. „Pravdou je, že zatímco mnozí komunistům věřili, Laušman si na ně vsadil a – prohrál.“¹¹⁴

Tigríd postupně rozebírá jednotlivé Laušmanovy teze osvětlující z pohledu autora vývoj událostí od jaltské dohody až po komunistický puč. Obhajobu autora nepřijímá a řadu věcí mu vytýká. Pro ilustraci připomeňme moment, kdy Bohumil Laušman vstoupil po únorovém puči do nové vlády Klementa Gottwalda a obhajuje to tím, že do ní vstoupil i Jan Masaryk, a jeho vina tak není o nic větší než Masarykova. Tigríd s jeho slovy nesouhlasí. „A přece, chceme-li vůbec přijmout toto kritérium, je rozdíl podstatný: Masaryk vyvodil ze svého omylu důsledek nejkrajnější a zabil se. Kromě toho šel Masaryk do vlády nepochybně proto, aby pomáhal prezidentovi a neopustil jej: Laušman vstoupil do vlády za Fierlingerovu sociální demokracii.“¹¹⁵

Na druhé straně považuje Tigríd za nejpřínosnější a nejobektivnější právě pasáž, kdy Laušman líčí přelomové události z druhé poloviny února 1948. „Polovinu své knihy věnuje Laušman vylíčení mechanismu puče samotného a tyto kapitoly, pojednávající o událostech deseti dnů mezi 16. a 26. únorem 1948 s hlediska tehdejšího člena vlády a předsedy klíčové strany sociálně-demokratické, jsou nejzajímavější a také nejobektivnější,“¹¹⁶

Na jejím základě se Tigríd pustil do kritiky nekomunistických stran ve vládě Národní fronty a podání demise dvanácti nekomunistických ministrů prezidentu Edvardu Benešovi. „Zajímavější než míra Laušmanovy viny nebo nevinu je míra lehkomyšlnosti, lajdáctví, nepřipravenosti a zbabělosti, jíž se provinili na národu i na sobě ostatní nekomunističtí ministři v době puče, a která z Laušmanova celkem objektivního líčení tak jasně vystupuje do popředí.“¹¹⁷

I přes veškerou kritiku, která se z úst Pavla Tigrída, jehož osud byl ve zmíněných letech zcela opačný, může zdát oprávněná, neupírá Laušmanovi právo na začlenění se do exilu. A to na rozdíl především od členů sociálně demokratické strany v exilu, kteří se od svého bývalého předsedy chtěli držet co nejdále. Na otázku, kdo byl vinen, totiž není podle Tigrída možné odpovídat jednoznačně nebo říkat, že někdo byl vinen více a někdo méně. Tím reaguje i na hlavní tezi Laušmana. „[...] poněvadž jako vždy, když jde o osudy kolektivní, vina je rozložena. Ale sotva může být pochyb o tom, že hlavní vinu neseme my, demokraté

¹¹⁴ TIGRID, P.: Laušman se ptá, kdo byl vinen, in *Skutečnost* 5, č. 7-8, červenec–srpen 1953, s. 110.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 111.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 111.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 111.

malátní, kteří jsme menší či větší měrou odpovídali za československou politiku za války a po válce. A je pitvornou emigrantskou hrou, dělat si na zed' čáry – až potud není vinen, odtud až potud vinen víc, o kousek výš – velezrádce. Laušman má jistě právo se hlásit a být přijat do československého politického exilu: neboť, opravdu, kdo má ty čáry na zed' malovat?“¹¹⁸

O tom, jaký bude osud lidí, jako byl Laušman, který se podílel na otevření cesty pro komunistický převrat a na jejich moci, má podle Tigrida rozhodnout ve svobodných volbách budoucí generace, nikoliv exil. Není náhodou, že analýzu knihy Bohumila Laušmama Tigrid opět zakončuje připomenutím viny demokratů a jejich morálního selhání.

---

¹¹⁸ TIGRID, P.: Laušman se ptá, kdo byl vinen, in *Skutečnost* 5, č. 7-8, červenec–srpen 1953, s. 112.

6. Pavel Tigríd jako kritik selhání elit

Dalšími, koho se jal Tigríd na stránkách exilových periodik skrze svá ostrá slova kritizovat, byli vzdělanci a inteligence doma. V jediném nalezeném textu *Zrada našich vzdělanců* v *Době* podepsaném celým jménem z roku 1949 se zaměřil na kulturní selhání spisovatelů.¹¹⁹ Jeho článek s největší pravděpodobností reaguje na založení komunistického Svazu československých spisovatelů, který měl začátkem roku 1949 první sjezd. Tigríd se do spisovatelů pouští velmi ostře. Celé tři stránky textu jsou tvrdou kritikou „kolaborace“ českých i slovenských spisovatelů s komunistickým režimem. Řada z nich byla sice nováčky, jak sám připomíná, ale opírá se především do těch zkušených, jako jsou Václav Řezáč, Jarmila Glazarová nebo Jan Drda.

„Hlavní referát měl proslulý kulturní gestapák Drda, jenž útočil na čistě dekadentní kapitalistické umění a líčil v nádherných barvách budoucnost proletářské literatury [...] Spisovatelské sjezdování v Praze bylo dokladem nejhlubšího zotročení a zfašizování tvorby v našich dějinách a dokresluje jen míru zrady, oportunistu a stupidity, jakož i tvůrčí nemožnosti českých a slovenských literátů – kolaborantů.“¹²⁰

Tigríd jde ve svém komentáři dokonce tak daleko, že srovnává tehdejší ministry informací a školství Václava Kopeckého a Zdeňka Nejedlého s nacistickým ministrem propagandy Josefem Goebbelsem, který je podle něj ve srovnání s nimi dvěma „břídil“. „Neboť po celou dobu války jsem se nikdy nesetkal v německém či protektorátním tisku s takovou mírou prolhanosti, nechutnosti, bezduchosti a podlézání, jako se vyznačoval sjezd zaprodaných pisálků z Gottwaldova protektorátu.“¹²¹

Na základě své kritiky se zamýšlí nad tím, co vedlo literáty, kteří za sebou mají kus dobré práce, k tomu, aby se zaprodali komunistickému režimu a aby i jejich vinou došlo k drtivému nástupu „levé kultury“. Jako jeden z důvodů vidí Tigríd to, že většina především českých spisovatelů stála na levici. Připomíná proletářskou literaturu, Devětsil nebo Osvozené divadlo a jejich představení namířená proti rozpínajícímu se nacismu. Za druhý důvod označuje plánovaný a soustavný tlak Sovětského svazu, který již při jednání s Edvardem Benešem v Moskvě 1943 požadoval resort informací a školství, aby mohl zacílit

---

¹¹⁹ K širšímu kontextu vývoje československé kultury v éře stalinizace srov. KNAPÍK, J.: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004; TÝŽ: *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri, 2006.

¹²⁰ Tigríd, P.: *Zrada našich vzdělanců*, in *Doba* 2, č. 7, 1949, s. 3.

¹²¹ Tamtéž, s. 3.

„mocný nápor na kulturní frontě“. Třetím důvodem je podle něj rezignace spisovatelů, kteří věřili, že „je možné se s komunisty domluvit na poli kultury a vědy“. Za poslední a zároveň největší chybu však Tigris označuje zbabělost české inteligence a vůbec otevření debaty s komunisty nad tím, zda je svoboda tvorby podmíněná a zda má kultura sloužit režimu a straně. „Za největší bezpáteříky se prokázali být universitní učitelé, spisovatelé, básníci, novinářští pisálkové. Česká tvorba prochází údobím svého snad nejhlubšího pádu a černé nesvobody [...] Byla-li však kdy u nás doba kulturního temna, pak je to jistě dnes.“¹²²

Exil a jeho kulturní zástupci by podle Tigrise měli být těmi, kteří převezmou iniciativu a uchovají kulturu „čistou“ do doby, než přijde čas na rekonstrukci. „Mravní a kulturní rekonstrukce v našich zemích budou jednou obtížnější než rekonstrukce politická a hospodářská.“¹²³

Selhání spisovatelů, konkrétně spisovatelek Jarmily Glazarové a Marie Pujmanové, se věnuje Tigris i v dalších letech na stránkách *Skutečnosti*. Přesněji řečeno redakce *Skutečnosti* mu otiskla jeho rozhlasový projev z Rádia Svobodná Evropa z října 1951. O obou ženách hovoří jako o bývalých spisovatelkách. „Jestliže jsem obě tyto dámy označil za bývalé spisovatelky české, chtěl jsem tím říci, že jak Glazarová, tak i Pujmanová patřily kdysi do české literatury, ale že už do ní nepatří. Spisovatel, který zaměnil hodnoty věčné za partajní slogany, který opustil samotné předpoklady tvůrčí práce, jimiž jsou vnitřní svoboda, neúprosné hledání pravdy, lidskosti a prostý vkus, spisovatel, který se proměnil z pěvce svobody na advokáta teroru, takový spisovatel se vyloučil sám nejen ze společnosti slušných spisovatelů, ale i ze společnosti slušných lidí.“¹²⁴

V textu ironicky reaguje na příspěvky obou spisovatelek v domácí *Tvorbě*, kdy obě opět nazývá kolaborantkami. Glazarová i Pujmanová se ve svých textech zamýšlejí nad osudy exulantů, kteří jsou pro ně „tuláky vyvrženými z národa“. Tigris s nimi polemizuje a na dálku jim odpovídá, že to nejsou exulanti, kdo jsou vyvrženci národa, ale právě spisovatelé doma, kteří zradili.

„Kdo jsou ti, které národ opravdu vyvrhl se svého středu a kteří jsou cizinci mezi svými lidmi? To jsou ti, kdož vzali národu jeho svobodu a jeho práva. Ti, kteří se dnes udržují u moci jenom terorem, policií, fyzlovstvím, kriminály, krátce násilím. To jsou ti, kdož musí

---

¹²² TIGRID, P.: Zrada našich vzdělanců, in *Doba* 2, č. 7, 1949, s. 5.

¹²³ Tamtéž, s. 5.

¹²⁴ TIGRID, P.: Spisovatelé mluvící a mlčící, in *Skutečnost* 3, č. 8-9. listopad–prosinec 1951, s. 172.

jezdit v osobních autech vyztužených ocelovými pláty, poněvadž se bojí lidu. To jsou ti, kteří zradili.“¹²⁵

Vyzývá spisovatelky, aby šly v duchu svých básní mezi lid a poznávaly, že jsou ve své zemi „vyhoštěné“. Na závěr je i u Tigrida cítit ojediněle se dostavující patos, ale vzhledem k tomu, že text byl primárně určen k poslechu a měl formu jistého apelu a výzvy, je zvolený způsob pochopitelný. Ještě dodejme, že navzdory kritice, které slova obou žen podrobuje, je stále považuje za zkušené autorky s nespornými literárními kvalitami.

Tigridův příspěvek byl částečně jistě motivován jeho osobním přesvědčením o zhoubnosti komunismu, částečně životem v exilu a částečně i principy fungování Svobodné Evropy, kdy se v komentářích více či méně prosazoval propagandistický tón. Ale je třeba připomenout, že většina občanů Československa byla ještě na přelomu 40. a 50. let o správnosti linie vedení státu a „budování socialismu“ přesvědčena. Nezapomeňme, že komunisté přesvědčivě vyhráli poslední volby v roce 1946 a většina občanů s únorovým převratem roku 1948 sympatizovala nebo zaujala minimálně neutrální postoj. Zčásti tak jistě bylo kvůli komunistické propagandě, ale lidí, kteří nastolenému směru věřili, bylo dost. Zda tak mohl takto ostře laděný Tigridův projev padnout na úrodnou půdu, se nezdá být moc pravděpodobné.

---

¹²⁵ TIGRID, P.: Spisovatelé mluvící a mlčící, in *Skutečnost* 3, č. 8-9. listopad–prosinec 1951, s. 173.

7. Kam se poděla německá otázka?

Zatímco kritika spisovatelů a inteligence se i přes ostrý tón do vysílání rádia dostala, byla témata, která si nejen na vlnách rádia, ale ani ve většině exilových periodik Češi a Slováci poslechnout nebo přečíst nemohli. Otevřenou ranou zůstala krátce od konce války stále otázka vztahu Čechů a Slováků s Němci. Řada Čechů po konci války cítila nenávisť, kterou si někteří z nich na Němcích vybili během odsunových akcí, především pak během tzv. divokého odsunu od května do konce roku 1945. Celkovou atmosféru podporovala i oficiální stranická periodika v zemi, když téměř denně vyzývala a apelovala na občany ústy tehdejších politiků k tvrdému a nekompromisnímu zúčtování s německými obyvateli. Stanovisko definitivního řešení německé otázky a usilování o vysídlení Němců v co největším rozsahu bylo navíc zakotveno už v Košickém vládním programu.

Tigríd ale už během třetí republiky, v době, kdy psal do *Obzorů a Vývoje*, přístup oficiálních stranických tisků vyvažoval, podobně jako Ferdinand Peroutka. Společně s ním, s publicistou a protestantským kazatelem Přemyslem Pitterem a spisovatelem Michalem Marešem byl jedním z prvních, kdo ještě v průběhu odsunových akcí kritizoval princip kolektivní viny. Nebylo zdaleka snadné, rok nebo dva po konci války přijít s věcnou kritikou divokého i organizovaného odsunu, a v očích veřejnosti se tak postavit na stranu Němců, kteří byli pro většinu Čechů v té době reálným zosobněním zla, a u některých jím zůstali navždy. Tigríd však ze svého racionálního pohledu, který neodsuzoval princip odsunu jako takový, ale pouze jeho průběh, neustoupil. „Jestliže dojdeme k poznání, že, pokud jde o odsun, bylo často porušeno právo lidské, byla zvěrstva, byla nespravedlnost, pak není jiné cesty než té, která vede k revisi odsunu. Jestliže víme, že není kolektivní viny, pak také nemůže být kolektivního trestu. Jestliže jsme proti zvěrstvu, pak proti němu musíme býti vždycky a všude.“¹²⁶

V této souvislosti se nabízí otázka, proč se ani Tigríd, ani Peroutka kritice odsunu či vztahu s Němci více nevěnovali i v exilu. Téma se v zásadě kromě *Skutečnosti*, kam k tomuto problému Tigríd přispěl částí jednoho textu, neobjevuje v žádném z námi sledovaných periodik. Jedním z důvodů je jistě to, že exulanti byli zaměstnání svými osobními zájmy a v prvních letech při hledání cest ke společné jednotě neměli čas se zabývat minulostí. Kritické texty zabývající se vztahem s Němci se ale příliš neobjevovaly ani později a nebyly ani součástí projevů ve Svobodné Evropě, ač třeba právě Tigríd dostal v rámci fungování RSČ úkol monitorovat sudetoněmecké aktivity a Češi a Slováci chtěli otevřeně reagovat na

---

¹²⁶ TIGRID, P.: Spisovatelé mluvící a mlčící, in *Skutečnost* 3, č. 8-9. listopad–prosinec 1951, s. 173.

rostoucí výpady ze strany sudetských Němců. Odpověď nabízí debaty mezi československými zástupci s americkou stranou, která na vysílání Rádía Svobodná Evropa dohlížela a obsah vysílání si i přesto, že jeho hlavními tvůrci byli Češi a Slováci, bedlivě hlídala. Když Ferdinand Peroutka žádal o odvysílání svého pojednání *Byl Beneš vinen?*, dostalo se mu razantní odpovědi. „[...]skutečně si myslím, že vysílat deset po sobě jdoucích pořadů o Benešovi v současné chvíli by jen zbytečně přililo olej do ohně [...] Pokládáte za možné, že veřejné prohlášení Rady, které by otevřelo dveře k doznání, že v Postupimi a později byly udělány chyby, by bylo v současné chvíli užitečné?“¹²⁷

Češi nakonec vyhodnotili, že by to užitečné nebylo a téma odsunu se v rozhlasových projevech alespoň prvních let vysílání téměř neakcentovalo. Vysílat pořady, které by byť jen částečně připustili pochybení západních velmocí během konferencí o poválečném uspořádání, jehož důsledkem mohl být počátek excesů, které Češi páchali na Němcích, Američané v rámci propagandistického boje se Sovětským svazem nemohli připustit. A to ani v případě, kdy se touto cestou exulanti chtěli částečně pokusit o nápravu křivd, jež jim sudetští Němci v exilu čím dál tím hlasitěji připomínali. Atmosféra v Československu totiž i vinou komunistické propagandy žádnou revizi odsunu Němců nepřipouštěla, a pokud by se takové hlasy na vlnách Svobodné Evropy do Československa v začátcích vysílání dostaly, jejich přijetí by z velké části nebylo kladné a mohlo by zapříčinit odliv i těch mála posluchačů, které, jak exulanti doufali, Svobodná Evropa měla.

A tak v důsledku této politické taktiky zůstalo u toho, že jediný, kdo se o částečnou revizi vztahu s Němci snažil, byla již zmíněná *Skutečnost*. Redakce tomuto problému dokonce věnovala několik rozsáhlých textů¹²⁸. Na téma Německo přispěl i Pavel Tigrid. Svůj odhad založený především na dokonalé znalosti situace v Německu, kde strávil téměř rok života cestováním po uprchlických táborech, a v Británii, kterou znal velmi dobře z válečného období, předvedl v textu *Nastupuje Německá federace* otištěném v listopadu 1949. V úvodu nastoluje pět tezí, jejichž pravdivost ze svého pohledu následně dokládá a objasňuje.

1. Německo je jedinou evropskou zemí, jež politicky a hospodářsky nesmírně získala tzv. studenou válkou mezi Západem a Východem.
2. Denacifikace se nepovedla.
3. Demokratizace zklamala.

---

¹²⁷ RAŠKA, F.: *Opuštění bojovníci: historie Rady svobodného Československa: 1949–1961*. Praha: Academia, 2009, s. 170-172.

¹²⁸ Programová výzva přípravného redakčního kruhu (17. 12. 1948), in *Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949–1953*, Ed. Vilém Prečan. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008, s. 143-203.

4. Hospodářská rekonstrukce je nad očekávání rychlá a úspěšná.

5. Německý problém není vyřešen.¹²⁹

Z poraženého a zuboženého Německa se podle něj vlivem mezinárodní situace, aktivitou Západu i Sovětského svazu, a především pilnou prací domácích Němců stala země, která se po čtyřech letech od konce války začala hospodářsky dokonce až vyrovnávat vítězným mocnostem. Všechna vznikající mezinárodní společenství s Německem počítala v procesu obnovy západní Evropy. Země podle Tigrida, ač poražená, mohla těžit z boje o moc nad Evropou mezi velmocemi. „Hned od konce války sílilo úsilí východních i západních okupačních mocností získat sympatie Němců, pomáhat jim hospodářsky, propagovat vlastní vládní systém [...]“¹³⁰ I Sovětský svaz se skrze svou diplomacii v prvních letech po konci války snažil vystupovat jako přítel německých obyvatel.

Toto propagandistické soupeření mělo podle Tigrida za důsledek „mhouření očí nad denacifikací“. „Lze nejen tvrdit, že denacifikace v Německu se nepovedla, ale že po jejím ztroskotání bývalí nacisté přešli do útoku.“¹³¹ A to především tím, že řada Němců působila za války u nacistických složek jako byly SA, SS, gestapo nebo prostě jen ve státní správě pod nacistickým vedením, se kterým sympatizovali. Takoví lidé po válce chyběli a bylo nutné je rychle vrátit zpět do práce. Tigrid uvádí, že v průzkumech z léta 1949 až 60 procent Němců vyjádřilo myšlenku, že „národní socialismus byl dobrá idea špatně prováděná a aplikovaná“¹³². Jako doklad přidává i to, že ve volbách v roce 1949 pravicová strana FDP skončila na třetím místě, byla členem vládní koalice a její předseda Theodor Heuss se stal prezidentem západního Německa. Ruku v ruce s tím upozorňuje i na neúspěch demokratizace Německa. „Slovo demokracie v Německu se vyslovuje s jistým úsměškem na rtech [...] Je dosti nesnadné zjistit pravou míru tohoto neúspěchu, poněvadž vůči okupačním úřadům, novinářům a cizincům vůbec Němci vystupují jako přesvědčení demokraté, kteří se poučili na starých chybách. V četných soukromých rozhovorech s Němci různých povolání a z různých končin Německa jsem se však mnohokrát přesvědčil o opaku.“¹³³ Důvodem je podle něj to, že Němci politickou demokracii historicky vůbec nezažili, z čehož pramení i nedůvěra v princip zastupitelské demokracie, u níž se většina Němců domnívá, že politikům jde jen o vliv, nikoliv o zastupování zájmů občanů.

---

¹²⁹ TIGRID, P.: Nastupuje německá federace, in *Skutečnost* 1, č. 8-9, listopad 1949, s. 15.

¹³⁰ Tamtéž, s. 15.

¹³¹ Tamtéž, s. 16.

¹³² Tamtéž, s. 15.

¹³³ Tamtéž, s. 17.

Další z faktorů, který Tigrida nutně vede k tezi, že německý problém v Evropě čtyři roky od konce války není vyřešen a podle něj jen tak snadno a rychle nebude, je pozoruhodně rychlá hospodářská obnova a celková rekonstrukce země. Hlavní zásluhy na tomto procesu připisuje jak finanční pomoci v podobě Marshallova plánu, tak provedené měnové reformě, díky níž německá marka za jeden rok ve vztahu ke švýcarskému franku posílila téměř trojnásobně a v neposlední řadě pracovitosti Němců a jejich ochotě utrácet a stavět. Připomíná i důležitý faktor více než sedmi milionů Němců, kteří buď byli z ČSR a Polska vyhnáni nebo dobrovolně přišli z východní části Německa a tvoří levnou pracovní sílu.

Hlavní otázka, kterou si Tigrid prostřednictvím předložených bodů klade, je, zda se Německo dokáže trvale začlenit do evropského společenství národů a spolupracovat na dlouhodobém udržení míru. Největší hrozbu v ohrožení míru sice vidí v „bolševickém Rusku“, ale otázka mocenských snah Německa podle něj stále definitivně vyřešena není. „Prozatím mnohé nasvědčuje tomu, že celé generace Němců se z hitleriády nepoučily a že německý problém dosud čeká na své opravdové řešení.“¹³⁴ Nový německý nacionalismus podle něj roste a sílí. „Teprve se ukáže, zda noví němečtí politikové dají Německu a Němcům mírový demokratický směr, zda se podaří v tomto smyslu převychovat nastupující generace, anebo zda se i bonnské Německo dá cestou výmarské republiky k fašismu a novým výbojům. V této chvíli, po překvapující, ostře proti spojencům vyhrané volební kampani, po rychlém vzrůstu krajního nacionalismu a po velkém vítězství politické pravice, vyhlídky nejsou právě dobré.“¹³⁵

Dnes bychom mohli říct, že se ve své závěrečné tezi Pavel Tigrid do značné míry mýlil. Německu se opravdu podařilo nastartovat průmysl, obchod a stalo se brzy jednou z nejdůležitějších ekonomik Evropy. Pod vládou Konrada Adenauera se mu ale také podařilo stát se stabilním členem evropských i světových společenství a spolu s ostatními zeměmi usilovat během studené války za mírové uspořádání světa.

---

¹³⁴ TIGRID, P.: Nastupuje německá federace, in *Skutečnost* 1, č. 8-9, listopad 1949, s. 19.

¹³⁵ Tamtéž, s. 19.

8. Do švestkových knedlíků doma

„První a základní věc v emigraci je, nebrat to jako emigraci a nesedět na plotě. Zažil jsem mnoho osudů těch, kteří říkali: Do švestkových knedlíků jsem doma. To je špatné, poněvadž když emigruji do nějaké země, tak ji musím přijmout, protože ona pak přijme vás.“¹³⁶

Těmito slovy popisuje Pavel Tigrid přístup mnoha Čechů, kteří se společně s ním ocitli v roce 1948 v exilu. On už byl ve svém druhém, a právě kvůli svému přesvědčení i zkušenostem z toho prvního na nic nečekal a co nejrychleji se zapojil do aktivní exilové práce. Že nešlo pouze o práci ryze novinářskou, jsme již uvedli.

Ne všichni to ale viděli stejně jako on. Mnozí věřili, že pobyt v exilu bude jen krátkodobý a brzy se do Československa zase budou moci vrátit.

„První poúnoroví emigranti neopouštěli Československo s představou dlouhodobého pobytu v exilu. Mnozí z nich byli naopak vedeni vůlí rychle v zahraničí zorganizovat politickou, ne-li vojenskou sílu, která by byla schopna dosud pevně neusazený rudý režim v Praze porazit.“¹³⁷

Třetí československý exil nebyl od počátku vůbec v jednoduché pozici. V žádné ze západních zemí na něj nečekala otevřená náruč, jak se mnozí po zkušenostech z předchozích exilů při odchodu domnívali. Německo bylo vyčerpané, zubožené a na příval nových uprchlíků nepřipravené. Češi a Slováci navíc prchali do země, kam bylo po válce odsunuto, vysídleno či dobrovolně odešlo více než deset milionů Němců z jiných států Evropy. Ačkoliv velká část exulantů dále pokračovala do Francie, Velké Británie, USA i dalších zemí, Německo bylo první zastávkou na cestě za svobodou. Britové navíc stále ještě nemohli Československu zapomenout podpis smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci se SSSR v prosinci 1943, a tak ani ostrovní země nevívala nové exulanty s nadšením. Pavel Tigrid si míru počátečního nezájmu především ze strany Britů velmi rychle uvědomil.

V této nelehké situaci se od československé politické reprezentace a elity národa očekávalo, že vezme tradičně aktivitu do svých rukou a všechny roztříštěné spolky a odlišné názorové proudy sjednotí. To se však nepodařilo, a ač byl Pavel Tigrid přítomen na několika jednáních ohledně ustavení RSC, velmi brzy začal být vůči politikům na stránkách periodik kritický.

---

¹³⁶ Pavel Tigrid – Evropan, 2. července 2019. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1109371424-pavel-tigrid-evropan/20356226216/>

¹³⁷ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 23.

Téma od roku 1948, kdy se rozpoutaly první debaty o založení jednotné exilové organizace, rezonovalo v každém z námi zmíněných periodik a po několik dalších let bylo jedním z těch nejzásadnějších. Ve svém druhém komentáři ve *Svobodném zítřku* v rubrice *Proč, jak a co* se mu věnoval i Pavel Tigrid, kde reagoval na vznik RSC. Dokonce můžeme říct, že zprávy, komentáře i analýzy z let 1948 až 1949 jsou z velké části věnované právě vzniku toho orgánu, do něhož celý exil vkládal velké naděje. O to kritičtější byly později komentáře z dob, kdy už bylo patrné, že politická organizace tohoto formátu nefunguje tak, jak si všichni přáli. Ustavení rady ocenil i Tigrid, ale jak už jsme si v jeho textech zvykli, hned se ptal, co dál. A s ohledem na připomenuté texty v *Době* není zdaleka jediný. „Ustavení a vyhlášení Rady je jenom začátek, při němž se zatím mezi stranami jen dohodlo, kdo v Radě bude, kdo nebude, kdo bude předsedat, kdo tajemničit. Dosud neměli představitelé politických stran pokdy k vlastnímu politickému přemýšlení: pro samé kdo zanedbali mnohem důležitější proč, jak a co.“¹³⁸

Československá politická reprezentace v exilu, která se sdružila do RSC, by podle něj v první řadě měla provést analýzu současného vývoje a vizí do budoucna, než začne řešit politiku. Tigrid na jednu stranu do exilu a jeho představitelů vkládal velkou naději, na straně druhé byl ale velmi kritický ke stranicí a politikaření, které v exilu probíhalo, ač politici v podstatě neměli žádný mandát ani pravomoci. Jeho texty jsou často výzvami k tomu, aby se exil ani ne tak sjednotil, ale navzájem vyslechl a respektoval rozdílné názory. Z této debaty by poté podle něj měl vzniknout onen československý program.

Tigrid se pídil po příčinách toho, proč padla třetí republika, jaká je společenská a politická situace ve světě, proč nejdříve fašismus a poté komunismus dvakrát zničily Československo a v neposlední řadě, jaký bude mezinárodně politický vývoj v příštích letech. Právě takové otázky by si podle něj měl klást i exil a nově vzniklá Rada. Měli to být právě exulanti, kdo podle Tigrida stanoví zmíněný politický československý program.

„Na podkladě široce provedené analýsy světové problematiky, pravděpodobného vývoje a celkové tendence myšlenkového, politického i hospodářského měli by teprve členové Rady svobodného Československa přikročit k vlastní problematice československé.“¹³⁹

A zdaleka podle něj nevadilo, že ne všechna hnutí v exilu byla v radě zastoupena. Vnímá to jako demokratický princip založený na sporu vlády a opozice. „Nechťjme proto v radě míti kdekoho a nechťjme jednotu i za takovou cenu, že bychom si hned od začátku

---

¹³⁸ TIGRID, P.: Proč, jak a co, in *Svobodný zítřek* 2, č. 11, 1949, s. 1.

¹³⁹ TIGRID, P.: Proč, jak a co, in *Svobodný zítřek* 1, 1949, s. 1.

zadali tam, kde si zadat nechceme.“¹⁴⁰ Tato poznámka mířila asi především na studenty, kteří o členství v radě usilovali, nebo na tábor protikošičanů.

Zatímco v komentáři k ustavení Rady byl sice Tigríd kritický, ale ještě dosti smířlivý, doufajíc, že orgán bude fungovat, jeho pozdější politické komentáře už takovou nadějí nehýřily. Do exilových politiků se opíral za jejich snahy ukojit jen vlastní mocenské ambice, za politikaření a stranické soupeření v době, kdy strany již dávno ztratily potřebnou legitimitu.

V roce 1959 ve *Svědectví* uvedl, že si ustavení Rady vyžádalo rok tahanic a osobních sporů. „Rada svobodného Československa z února 1949 byla jen slepenec předstírající dohodu pod tlakem výročí a zahraničních přátel.“¹⁴¹

Kritikou nešetřil ani o dalších devět let později. „Sklon, patrný zejména mezi Čechy, k trýznivé sebekritice, ironizování a i cynismu, přispěl nemalou měrou k atomizaci čs. politického exilu. Pokládalo se – a v některých kruzích, které uvažují v pojmech ‚osvobození‘ se dosud pokládá – za politickou, ne-li rovnou národní katastrofu, že Čechoslováci v zahraničí jsou roztrženi a rozpolceni, že neexistuje vrcholný, jednotný, sokolsko-legionářsko-demokraticko-masarykovsko-štěfánikovský československý zahraniční orgán.“¹⁴² Jak následující vývoj ukázal, vliv se postupně a nenásilně přesunul od politiků k novinářům a publicistům, kteří s komunistickým režimem bojovali zejména slovem.

I on ale s odstupem dvaceti let našel i smířlivější slova, a ačkoliv se mohlo zdát, že právě nesourodost exilu je tím hlavním problémem, který bránil koordinovanější společné aktivitě, Tigríd s kritickým odstupem psal, že tomu tak zcela nebylo a uvedl, že „tisíckrát prokletá atomizace pouónorového exilu nebyla nakonec tak zhoubná.“¹⁴⁸

Důvodů podle něj bylo hned několik. Zprvė docházelo k častým změnám podmínek, ať už s ohledem na politiku, diplomacii anebo jen existenční zázemí exulantů. Emigrace v „atomovém věku“ a rovnováha „nukleárního teroru“ podle něj prakticky vylučují totální válku. Navíc i sebelépe organizovaný exil podle něj nedosáhne změny podmínek doma zásahem zvenčí s podporou mocenské diplomacie, ale společenskou změnou v dané zemi, ze které odešel a kam se chce vrátit.

---

¹⁴⁰ TIGRID, P.: Proč, jak a co, in *Svobodný zítřek* 1, 1949, s. 4.

¹⁴¹ TIGRID, P.: *Svědectví* 2, č. 4, 1959, s. 355.

¹⁴² TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 44-45.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 45.

9. Hlas svobodného Československa

„Aby se tento svět – s pomocí Boží – znovuzrodil ke svobodě.“ Tento citát prvního republikánského amerického prezidenta Abrahama Lincolna je dodnes společně se zvonem svobody jedním ze dvou symbolů rádia Svobodná Evropa, které se na dlouhých čtyřicet let stalo účinnou platformou boje proti komunistické moci nejen ve střední a východní Evropě.

„Na rozdíl od všech časopisů, které v exilu dosud vycházely a které nebyly primárně určeny do Československa (a také se tam nečetly), byla rozhlasová stanice skutečnou zbraní v boji s komunistickým režimem.“¹⁶⁹

Zřízení stanice vysílající do zemí, které se po roce 1948 dostaly pod přímý vliv Sovětského svazu, bylo jedním z hlavních cílů již zmíněného Národního výboru pro svobodnou Evropu (National Committee for a Free Europe) založeného v roce 1948, jehož financování, nikoliv zcela otevřeně, zajišťovala americká vláda, a vytvořila si tak nástroj v boji proti sílícímu a rozpínajícímu se komunismu. Že šlo nejen o informační kanál, ale i o nástroj americké politické propagandy si velmi dobře uvědomovali i samotní zaměstnanci rádia.

„Základem bylo opravdu objektivní zpravodajství. Nazývali jsme věci pravým jménem, informovali jsme pravdivě a hovořili o událostech, které komunistická propaganda zamlčovala. Ovšem rozhlasová stanice Svobodná Evropa byla také výhradně politickým propagačním nástrojem. Byla železná opona. Zuřila studená válka. Kumšt spočíval v tom, připravovat vysílání pravdivé, ale propagandisticky účinné. Nešlo o to nadávat, ale naopak slušně ale důsledně poukazovat na komunistickou zvěř a lži. Naší zbraní nebyla silná slova, ale silné argumenty.“¹⁷⁰

Výbor původně vznikl jako nezisková organizace, jež se měla snažit zajistit dostatek financí od bohatých soukromníků, společností i běžných Američanů. Těch se nakonec zapojilo až 16 milionů. Ze známých mecenášů šlo i tak o politiky jako například o ministra zahraničí Deana Achesona, jeho nástupce Johna Fostera Dullese, budoucí americké prezidenty Dwighta Davida Eisenhowera a Richarda Nixona nebo generála v západním Německu Luciusa Claye. Zapojili se i spisovatel John Steinbeck nebo publicista a spoluzakladatel týdeníku Time Charles Douglas Jackson.

---

¹⁶⁹ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 45.

¹⁷⁰ SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 31.

Pro financování Svobodné Evropy byla zřízena občanská iniciativa Křižáci svobody (The Crusade for Freedom), čímž se Američanům alespoň částečně dařilo odrážet výpady Sovětů, že se jedná o jejich přímý nástroj propagandy. Ve skutečnosti však i přes štědré příspěvky od soukromníků, Svobodnou Evropu skutečně financovala americká vláda a českoslovenští novináři o tom zřejmě neměli tušení. „Ani my šéfové jsme nevěděli, že celý projekt Svobodné Evropy platí CIA. Opravdu nám to neřekli a já jsem ani žádné podezření nikdy neměl.“¹⁷¹

Čechoslováci se do bohaté historie rozhlasové stanice zapsali nesmazatelnými hlasy a byli dokonce prvními ze zemí sovětského bloku, kteří vysílání spustili, a to v květnu 1951. Všichni, kteří byli startu vysílání přítomní, to i s odstupem času považují za obrovský úspěch, velkou příležitost až zázrak.

„Když za mnou přišli Američané, měl jsem samozřejmě radost. Ten nápad se mně zdál skvělý, až neuvěřitelný, a pro politickou českou a slovenskou emigraci se otvíraly zcela netušené možnosti. Bylo to lákavé, přijal jsem šéfování v Mnichově. Finančně to zajišťovala občanská iniciativa ve Spojených státech, zvaná Crusade for Freedom.“¹⁷²

Tak líčil svou cestu do rádia Pavel Tigríd, který byl jedním z nejzkušenějších novinářů, kteří vysílání rozjížděli. V jeho prospěch hovořilo i jeho šestileté působení ve válečném vysílání BBC. Šéfredaktorem celé československé stanice, která měla oficiální sídlo v New Yorku, se ale stal Ferdinand Peroutka, jehož si Američané jako zkušeného novináře velmi vážili a věřili mu. „Pro americké představitele NCFE znamenal spojení s demokratickou minulostí Československa, slibovali si od něj mnohé.“¹⁷³

Tigríd měl na starosti strategicky mnohem důležitější a co do počtu zaměstnanců i větší pobočku v Mnichově. I to byl později jeden z důvodů jejich vzájemné rozepře, která skončila Tigrídovým odchodem z rádia v roce 1952. Vztahy dvou nejvýznamnějších exilových novinářů to navždy poznamenalo. „Každý novinář, vy nebo já, by zíral, neboť mi předložil (budoucí politický poradce Svobodné Evropy William Griffith) neuvěřitelný projekt vysílání v různých řečech, určeného pro komunistické státy [...] Bez váhání jsem souhlasil a zřejmě tam byl počátek mého pozdějšího sporu s Peroutkou, protože mu o tom nikdo neřekl.

---

¹⁷¹ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 16.

¹⁷² SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 15.

¹⁷³ JUNEK, M.: *Svobodně! Rádio svobodná Evropa 1951–2011: 60 let RFE*. Praha: Radioservis ve spolupráci s Českým rozhlasem a Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, 2011, s. 23.

Američané mu sdělili něco v tom smyslu, že v Mnichově bude také nějaká pobočka, kterou povede Tigríd, ale centrum zůstane samozřejmě v New Yorku.¹⁷⁴

Ačkoliv hlavní vedení z New Yorku posílalo do Mnichova velkou část obsahu, nebylo schopné dostatečně pružně reagovat na každodenní dění v Československu, jejich reakce dorazily do Mnichova s několikadenním zpožděním a nebyly tak již zcela aktuální. Co do rychlosti získávání informací se mnohem lépe dařilo redakci v Mnichově. Důvody byly logické, šlo především o vzdálenost. Mnichovská redakce si ještě týž den dokázala obstarat skrze své spojky denní vydání *Rudého práva* i ostatních domácích tisků a využívala i mnoha uprchlíků, kteří neustále přicházeli. Navíc v Mnichově bylo podle Tigrída až kolem 80 lidí, zatímco v Americe jen 14. „Myslím si, že Peroutku v Mnichově prostě nechtěli. Strašně si ho vážili, ale věděli, že Peroutka není ‚radioman‘, že je to píšící novinář pro noviny, který neměl tento druh média rád. Když se v květnu 1951 Svobodná Evropa rozjela a jejím hlavním tvůrcem se stala mnichovská redakce, tak si Peroutka mylně myslel, že je to nějaký Tigrídův truc podnik.“¹⁷⁵

Podle tehdejších členů redakce to byl právě Tigríd, kdo byl skutečným tvůrcem obsahu. Vybíral redaktory i hlasatele, schvaloval program, často musel i vzhledem k formě vysílání upravovat, a především zpracovávat a zjednodušovat texty tak, aby se dostaly k posluchačům, jelikož vysílání bylo komunisty záměrně rušeno. I kvůli tomu se pořady během dne třeba až čtyřikrát opakovaly. Takto popisuje práci svého nadřízeného František Tomáš, vlastním jménem František Smrček. „Ten člověk rozuměl své práci, uměl nadchnout, uměl stanovit cíl, uměl z člověka dostat práci, uměl ocenit práci jiných. Pavel Tigríd byl pro práci v rozhlasu přímo stvořen. Neustále sršel nápady, uměl si také sednout a napsat opravdu rozhlasový skript a uměl napsané přečíst nebo spíš zahrát před mikrofonem [...] Za Pavla Tigrída se ve Svobodné Evropě zvlášť dařilo humoru. Dbal nejen na to, aby bylo humoru ve vysílání, ale především dbal na to, aby bylo humoru na pracovišti [...] Pro každého měl úsměvné slovo, pro nejbližší – řezavý vtip.“¹⁷⁶

Tigrídova úsměvná slova i řezavé vtipy přestaly být ve Svobodné Evropě žádoucí v září 1952. Důvodů bylo hned několik. Tigríd i vzhledem ke své povaze a mladému věku brzy přestal Peroutkovu autoritu uznávat, přestože si ho vážil, považoval ho za člověka minulosti. S ohledem na zachování kvality obsahu se také čím dál častěji stávalo, že mnichovská redakce některé z newyorských příspěvků do vysílání nezařadila. „Byly to

---

¹⁷⁴ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 15.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 16.

¹⁷⁶ SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 18-19.

pořady špatné, naivní, nepovedené.“¹⁷⁷ Jinde Tigríd líčí, že svým obsahem mnohdy dokonce i urážlivé. Američané museli do vyostřené situace mezi oběma redakcemi brzy zasáhnout a Peroutku pozvali do Mnichova. Ačkoliv se zpočátku zdálo, že je atmosféra příznivější pro Tigrída, i vzhledem k profesionálnímu a kvalitnímu fungování redakce, byl to nakonec on, kdo se musel s prací ve Svobodné Evropě rozloučit. „Když přijel Peroutka do Mnichova, snažil jsem se mu to vysvětlit, ale domníval se, že proti němu intrikují. Tak jsem si stanovil 10 požadavků a když je americké vedení nesplní, tak půjdu. Američané jich splnili osm a já řekl deset nebo nic. Trochu jsem to přepísl a prostě jsem odešel.“¹⁷⁸ Na Tigrída si stěžovala i část Slováků, kteří se cítili přehlíženi. Slováci od počátku bojovali za to, aby měli vlastní vysílání, to ale Američané odmítli. Další motivací k odchodu byl podle Tigrída i vývoj na mezinárodně politické scéně a sílící tlak mccarthismu.¹⁷⁹ „Začal se projevovat tlak senátora McCarthyho a jeho stoupců, kterým se zdála RSE příliš levicová. Nechtěl jsem nikoho vyhodit jen proto, že třeba býval v Sokole nebo že se o něm říkalo, že byl u komunistů.“¹⁸⁰ Odchod Tigrída z rádia nepoznamenal jen jeho osobní vztahy s Peroutkou (Tigríd například vzpomínal na pozdější setkání v USA v době, kdy se mu vedlo špatně a žádal o možnost zapojit se do vysílání newyorské redakce), ale načas i fungování té mnichovské, která si napjatý vztah k americkému vedení i Peroutkovi udržela ještě řadu let. Po Tigrídovi vedení mnichovské sekce převzal Miloslav Kohák.

V Tigrídovi zanechal odchod z RSE hořký pocit zklamání. Ani ve své vzpomínkové knize *Marx na Hradčanech* se k této kapitole života rozsáhle nevracel, ačkoliv později na dotazy v rozhovorech situaci svého odchodu otevřeně popsal. Z Mnichova zamířila celá rodina do USA, kde zůstala osm let až do roku 1960, kdy se Tigríd jako šéfredaktor *Svědectví* stěhoval do Paříže. V Americe se mu i vlivem nepřízně ze strany Peroutky nepodařilo najít zaměstnání v oboru, a tak se na několik let odmlčel a oprášil si své válečné zkušenosti, kdy v začátcích pracoval jako číšník. Zmiňme, že se ho v této době snažila ke spolupráci získat i Státní bezpečnost, ačkoliv zároveň figuroval velmi vysoko na seznamu třídních nepřátel a v Československu mu hrozila smrt. Z jeho komentářů té doby, které byly kritické i k fungování československých exulantů, se domnívali, že je vhodná příležitost získat ho na svou stranu. Tigríd byl sice na nějaký čas izolovaný, ale na spolupráci s StB nikdy

---

¹⁷⁷ SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 34.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 34.

¹⁷⁹ Praxe z let 1950 až 1954 vycházející od republikánského senátora McCarthyho, kdy měli být z veřejného života odstraněni všichni sympatizanti komunistického režimu. Ve skutečnosti situace došla až tak daleko, že docházelo k vytváření obvinění z podvratné činnosti bez ohledu na důkazy.

¹⁸⁰ SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 33.

nepristoupil a razantně ji odmítl. K intenzivní novinářině se vrátil opět v roce 1956, kdy založil časopis Central European Newsletter, a později stanul v čele *Svědectví*. Na práci v rozhlasu však nikdy nezapomněl, s řadou svých kolegů i přátel zůstal v kontaktu a po zbytek života v exilu do vysílání příležitostně přispíval.

Začátky vysílání byly náročné. Tigríd společně se svými zástupci Michalem Šebíkem a Janem Stránským připravovali program vysílání téměř půl roku před oficiálním spuštěním a stejnou dobu hledali vhodné adepty pro rozhlasovou práci i v německých utečeneckých táborech. Ti, kdo byli vybráni, mohli slavit drobné vítězství. V náročných exilových podmínkách dostali přidělený byt, práci i stálý plat. Od počátku v rádiu pracovali například Jiří Kovtun, Jan Čep, Ivan Herben, Zdeněk Němeček, Egon Hostovský, Petr Hrubý, Petr Demetz, Julius Firt, Ladislav Čerych, Zdeněk Suda a mnoho dalších. Jen z tohoto krátkého výčtu je patrné, že řada z členů vysílání přešla z okruhu zaniklé *Skutečnosti*.

Američané ani Čechoslováci si v rámci tvorby koncepce rádia Svobodná Evropa nekladli malé cíle. Plán byl vytvořit velkou, komplexní rozhlasovou stanici, která obsahem i zpracováním dokáže konkurovat Československému rozhlasu. Vysílání bylo připraveno na jedenáct a půl hodiny denně s programy nejrůznějšího druhu. Později došlo k rozšíření až na osmnáct hodin a v projevu k ročnímu výročí stanice Tigríd hovoří dokonce o dvaceti hodinách. Hlavním záměrem tak, jak ho nastínil Pavel Tigríd v návrhu programu z prosince 1950 bylo informovat, vzdělávat a bavit.¹⁸¹

„Politický a propagandistický záměr této nové rozhlasové stanice by neměl být posluchači vnucován [...] Domnívám se, že propaganda a politický záměr jsou skryté v každém z vysílaných pořadů, neboť se nesnaží pouze analyzovat komunistické postupy a metody a poukazovat na čiré lži komunistické propagandy, nýbrž je také jejich cílem nabídnout posluchači to, co mu komunistický režim nemůže poskytnout: pravdivé informace, vzdělání a zábavu.“¹⁸²

Tomu odpovídala i skladba pořadů, která se skládala z pravidelných krátkých zpráv vždy v celou hodinu, pořadů pro děti, ženy, dělníky, studenty, zemědělce nebo sokoly. Nechyběly ani různé hudební žánry, kulturní okénko, knižní recenze, ekonomický pořad,

---

¹⁸¹ Podrobněji – TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrída*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015.

¹⁸² TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrída*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015, s. 183.

výuka dějepisu, angličtiny, náboženské pořady nebo sport. Součástí vysílání byl i satirický pořad směřovaný komunistům *Voláme členy KSČ*¹⁸³.

Nejoblíbenějšími a zároveň zřejmě i nejposlouchanějšími byly pořady politické, nikoliv primárně zpravodajské, ale spíše vysvětlující, komentující a glosující. Šlo o pořady *Vzkazy domovu* nebo *Rub a líc*. V pořadu *Vzkazy domovu* se četly pozdravy a vzkazy uprchlíků příbuzným a přátelům v Československu, které měly být předávány formou nepřímých popisů a šifrovaných zpráv. „Měli jsme v rádiu vyhodnocovací oddělení a občas jsme do tohoto pořadu dostávali určité vzkazy, což byla bezesporu hesla. Já nevěděl, co znamená František zdraví tetičku, zda je to pokyn vybrat schránku nebo ne. Ale když v Československu zavírali tisíce nevinných lidí, kdy jich mnoho popravili nebo umučili, kdy se na hranicích střílelo, v takové době jsme tuto službu brali jako samozřejmou povinnost.“¹⁸⁴ Druhý z pořadů, kterému Tigrid připisoval velkou důležitost, byl *Rub a líc* vysílaný krátce před půlnocí, kde mnichovští redaktori s nadsázkou až sarkasmem reagovali na články v aktuálním vydání *Rudého práva* nebo na vysílání Československého rozhlasu.

„Tento program se vysílal ve 23.15 hodin. Poslouchali jsme večer pražský rozhlas a na leccos hned reagovali. Tehdy nebylo snadné rychle získat v Mnichově československé noviny. Ale měli jsme jednoho člověka, který jezdil na trati Praha-Mnichov, a ten je převezl, za hranicemi už na ně někdo čekal, a ještě před půlnocí jsme mohli polemizovat s tím, co ráno vyšlo třeba v Rudém právu. Jožka Pejskar a další bedlivě studovali komunistická média a trefně je rozebírali. Velmi úspěšný byl i pořad *Voláme členy KSČ*, který mluvil jazykem bolševika, jemuž straníci rozuměli.“¹⁸⁵

---

¹⁸³ Podrobněji k programu – JUNEK, M.: Svobodně! Rádio svobodná Evropa 1951–2011: 60 let RFE. Praha: Radioservis ve spolupráci s Českým rozhlasem a Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, 2011, s. 75-94.

¹⁸⁴ SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 33.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 32.

10. Pavel Tigríd jako radioman

Jakožto programový ředitel mnichovské sekce byl Pavel Tigríd jedním z prvních, koho mohli posluchači na vlnách Svobodné Evropy 1. května 1950 slyšet. Ve svém úvodním projevu představil, jaká bude náplň vysílání a na koho a s čím se budou členové redakce obracet. Krátce a výstižně se snažil postihnout a popsat i penzum pořadů. „Chceme vás informovat po pravdě a pravidelně o tom, co se děje ve svobodném západním světě. Budeme vám sdělovat, jak svobodný svět čelí sovětské agresi, jak se sjednocuje politicky i vojensky, jak myšlenka sjednocené Evropy nachází stále větší ohlas [...] Krátce, budeme s vámi dnes a denně jedenáct a půl hodiny a prosíme vás, své posluchače, abyste s námi měli strpení, když se nám všechno na začátku hned nepovede, když budeme dělat chyby a když vás třeba i rozzlobíme tím nebo oním programem. Věřte, že není snadné vybudovat v exilu takovouto rozhlasovou stanici. Věřte nám jenom to, že v této práci je celé naše srdce.“¹⁸⁶

Kromě projevů k založení stanice, výročím a různým oslavám mohli posluchači pravidelně poslouchat Tigrídovy nedělní komentáře k událostem dne, které vždy reagovaly na aktuální politickou situaci v Československu, často s přesahem k celosvětovému vývoji. Velký důraz ve svých komentářích kladl především na mládež. Jeho slova se často měnila až ve výzvy, výzvy k mladým lidem i jejich rodičům a učitelům. „Zachraňte děti. To bude výzva i prosba této rozhlasové stanice po celých příštích deset dnů. Dvě slova určená vám otcům a matkám, vám učitelům a profesorům, vám vychovatelům mládeže, vám spisovatelům a umělcům [...].“¹⁸⁷ Ačkoliv výzva směřovala k dětem od šesti do deseti let, primárně byla určená těm, kteří ovlivňovali jejich výchovu. Měli se postarat o to, aby nepodlehli „rafinovanému náporu komunistů“, měli s nimi vést dialog, číst s nimi, pěstovat v nich víru a apelovat na jejich cit pro „čestnost, pravdomluvnost a fair play“.

S tím souvisel i další Tigrídův apel spojený s třetím mezinárodním festivalem mládeže a studentstva ve východním Berlíně, kterého se účastnili i studenti z Československa. Tigríd je vyzval, aby v době, kdy v Berlíně budou, přišli na rozhovor s redaktory Svobodné Evropy, strávili s nimi čas, zeptali se, na co chtějí, popřípadě se stali jejich hosty a nabídl i příležitost přidat se na stranu exulantů. „Abychom vám prakticky umožnili poznat tento jiný svět než ten, který vám vtloukají do hlavy bez oddechu, den a noc, potichu a nahlas komunističtí

---

¹⁸⁶ TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádia Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrída*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015, s. 29.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 52.

agenti a propagátoři doma, uvítáme vás jménem rozhlasové stanice Svobodná Evropa v Berlíně. Jestliže chcete, můžete být po dobu vašeho pobytu v Berlíně našimi hosty.“¹⁸⁸ Několik studentů podle pozdějších vyjádření redakce tuto výzvu skutečně vyslyšelo.

V souvislosti se studenty připomeňme ještě komentáře k Mladé armádě svobody (MAS). Nešlo primárně o organizaci v pravém smyslu toho slova, ale opět spíše o výzvu ke studentům, mladým pionýrům a pionýrkám s cílem hledání života ve svobodě. „S mladou armádou svobody, anebo s komunisty. S lidmi, kterým patří budoucnost nebo s lidmi, kteří budou poraženi. Musíte se rozhodnout, zda ve svém srdci budete nosit písmena MAS nebo ČSM.“¹⁸⁹ Svobodná Evropa v následujícím týdnu připravila řadu programů pro mládež, jejichž prostřednictvím chtěla ukázat, jak žijí mladí lidé na Západě, jaké mají studenti a mladí lidé možnosti a jak reflektovat komunistickou ideologii. „Cíl je život mladých lidí ve svobodě. Život ve svobodě, to znamená především být pánem svého osudu. Znamená to, že ty, Karle a Pepičku, ty Libuše a Milado, se rozhodneš, zda chceš studovat, nebo pracovat, že si svobodně určíš, kde chceš studovat a co chceš studovat [...] Mladá armáda svobody! I ty jsi jejím členem!“¹⁹⁰

Zvláště na těchto výzvách je více než na jiných Tigridových komentářích možné pozorovat jistou formu americké propagandy, jak o ní i sám Tigrid několikrát hovořil i přebírání jazyka komunistů, k čemuž se redakce uchýlovala proto, aby jim lidé doma rozuměli. „Tam byla činnost novinářská jasně propagačního zaměření. V tom se komunisté nemýlili. Byl to skutečně mocný nástroj. Ve vysílání byla propaganda chytře schovaná, ani ne v tom zpravodajství, které bylo pravdivé, ale v těch komentářích byla.“¹⁹¹ Společně s heslem „I ty jsi jejím členem“ vzpomeňme například na náborový plakát americké armády z roku 1917 se strýčkem Samem a s heslem „I want you for U. S. Army“.

V rámci MAS proběhla na výzvu RSE v květnu 1951 i humorná sabotérská májová pohlednicová akce, kdy místo toho, aby se pohlednice staly oslavou práce, byly zdrojem žertu¹⁹². Nikoliv však opět pro komunistickou vládu. Pohlednice měly být darovány vynikajícím zaměstnancům, zatímco členové MAS je s více či méně skrytými znaky a

---

¹⁸⁸ TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrída*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015, s. 43.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 72.

¹⁹⁰ Tamtéž s. 73–74.

¹⁹¹ Pavel Tigríd 3. a 4. 8. 1992, poslední navštívení 2. července 2019 - <https://www.youtube.com/watch?v=zWyy1ngNyK0&t=2669s>

¹⁹² TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrída*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015, s. 83 a 107.

anonymně posílali členům vlády i zasloužilým komunistům. Komunistická vláda akci vyhlásila 16. dubna a už 27. dubna po odvysílání Tigridovy výzvy nařídila její ukončení. I přesto se podle Tigrida sešly tisícovky pohlednic a směřovaly právě do rukou vedení československého státu.

Zatímco na jedné straně pracovala americká propaganda, ani druhá strana nezapomněla. Tři neděle po začátku vysílání pražská vláda poslala americké vládě nótu, v níž proti vysílání Svobodné Evropy protestovala. Ani to Tigridově pozornosti v komentářích neuniklo. Komunisté v nótě uvádí, že Spojené státy organizují nepřátelskou činnost namířenou proti Československu a rozhlasová stanice šťve proti československému lidu a žádají ukončení činnosti. Na to Tigrid ostře reaguje tím, že Svobodná Evropa bude vysílat tak dlouho, dokud se do Československa opět nevrátí svoboda, humanita a demokracie a nebudou uskutečňovány ideály tak, jak je nastínil Tomáš Garrigue Masaryk. „Vězte tedy, že rozhlasová stanice Svobodná Evropa je vaším odpůrcem a že tuto rozhlasovou stanici a nás všechny, kdo v ní pracujeme nelze umlčet.“¹⁹³ Právě to, že komunisté vyvinuli takovou aktivitu proti vysílání a soustavně a vytrvale pracují na jeho rušení, podle něj dokazuje, že je jejich boj smysluplný. „Již první dny naší existence prokazují, že náš boj jest účinný a že již první týdny našeho vysílání otrásají mocí uzurpátorů u Prašné brány a na Hradčanech.

Komunistické vládě republiky nezbylo tedy nic než dovolávat se práva, dokonce práva mezinárodního. Tygr se dovolává zásad vegetariánství.“¹⁹⁴

V závěru Tigridova komentáře si opět bere slovo spíše americká propaganda než novinář sám. „Tato rozhlasová stanice není majetkem vlády Spojených států, není odpovědna vládě USA ani kterékoliv vládě jiné. Za její obsah a zaměření odpovídají svobodní Češi a Slováci, jejichž jedinou směrnicí jsou životní národní zájmy československého lidu. Sta a sta milionů lidí na

Západě vědí, že tato stanice vznikla z příspěvků šestnácti milionů soukromníků [...]“¹⁹⁵ Je otázkou, do jaké míry Tigrid věděl nebo tušil, že říká jen poloviční pravdu, nicméně že byla Svobodná Evropa mocným nástrojem v ideologickém boji, si již tenkrát zřetelně uvědomoval. Velmi podobný scénář se opakoval i při další zaslané protestní nótě ze strany pražské vlády v červenci 1951. „Jistě není náhodou, že o této druhé protestní nótě komunisté tentokrát pomlčeli a dodnes se o ní ani slovem nezmínili v tisku nebo rozhlasem. Uvědomili si

---

¹⁹³ TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrida*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015, s. 34.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 34.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 35.

totiž že tato druhá nota dokazuje slabost a bezmocnost Gottwaldova režimu. Ukazuje, že tato stanice se stala nepřítelem číslo jedna v hodnocení komunistického gangu a že je to nepřítel, kterého nelze zlikvidovat.¹⁹⁶

Rozbor jednotlivých Tigridových komentářů pro Svobodnou Evropu by vydal na vlastní knihu. Pro načrtnutí situace dodejme snad jen ještě jeden poslední, který se oklikou po několika letech opět vrací k otázkám budoucnosti Československa, především budoucnosti Čechoslováků, a navazuje tak na texty ze *Svobodného zítřka* a *Skutečnosti*. Jde o komentář k výročí vzniku Československa z 28. října 1952, tedy o jeden z posledních textů před definitivním odchodem Tigrida z rádia do USA. Již v úvodu varuje, že nemůže pronést oslavný projev, jelikož není co oslavovat. „Československý lid se dívá tváří v tvář ohrožení, jakému dosud nečelil v tisíciletém proudu svých dějin.“¹⁹⁷ Národní dějiny podle něj byly zpřetrhány mnoha válkami, souboji a spory, které oslabily národní tradice a kulturu. „Prerývanost národního života, tradice a kultury, neklidný mír, nedostatek času upevnit dobré, zreformovat nevyhovující, zneškodnit škodlivé. Co u velkého národa může být jen dočasnou malátností, bývá u malého národa smrtelným nebezpečím.“¹⁹⁸ Neustálý zápas o svou vlastní existenci je ale podle Tigrida osudem malých národů. Podle něj to může být i zápas krásný, ale pouze pokud se nezpronevěří vyšším ideálům. A zde se opět Tigrid vrací k ideálům první republiky, k Masarykově politice založené na mravnosti a jeho *České otázce*. „Musíme vždycky dělat politiku mravnou, jak tomu říkal Masaryk, i navenek. A když politiku, která se ve všem řídí etickými hledisky, znamená to přestat chytračit. Chytračení se nám nevyplatilo v československé politice. Od chytračení je jenom kousek ke kolaboraci a od kolaborace jen krůček ke zradě a pádu.“¹⁹⁹ Po vzoru Masaryka, který se ptal po smyslu českých dějin a snažil se formulovat českou otázku, je podle Tigrida třeba si nyní položit československou otázku. Tou podle něj není, zda se vrátíme a budeme mít opět masarykovskou republiku, ale jací v ní budou lidé. „[...] dnes je třeba formulovat otázku československou. A ta, podle mého soudu, nezní, jakou budeme mít republiku, nýbrž jaké budeme mít lidi.“²⁰⁰ Zde se opět vrací k poselství a výzvam v několika předchozích komentářích s tím, že hlavní důraz je v této souvislosti třeba klást na děti, jelikož oni budou těmi lidmi v budoucí republice.

---

¹⁹⁶ TIGRID P.: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádía Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1952 Pavla Tigrida*. Ed. Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015, s. 49.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 180.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 181.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 181.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 182.

I přesto, že po sobě Tigríd za téměř dva roky své aktivní novinářské činnosti ve Svobodné Evropě zanechal stovky nahrávek, politických komentářů a částečně i propagačních výzev a na léta ve Svobodné Evropě vzpomíná pozitivně, v době, kdy on i jeho kolegové mluvili do éteru, ho často přepadala skepse. Vůbec vlastně netušil, zda ho na druhé straně někdo slyší a ve svých vzpomínkách si nad tím nejednou posteskl. „My jsme nevěděli, jak jsme přijímání. Vysílali jsme do temnoty a strachovali jsme se. Žádného živého Čechoslováka jsme neviděli.“²⁰¹ Nebo:

„Někdy mě přepadal pocit frustrace. Třeba když Jan Čep napsal krásnou úvahu, říkal jsme si: slyší to vůbec někdo?“²⁰²

Navzdory tomu si byl Tigríd zároveň vědom toho, že se ocitl u projektu, který doposud neměl v politické ani novinářské emigraci obdobu. Jako první od roku 1948 měl naději narušit fungování komunistické strany v Československu. Nebyli to exiloví politici ani jejich narychlo vytvářené organizace nebo strany, nebyly to ani různé a na exilové podmínky pečlivě připravované nadstranické časopisy, ale byla to právě Svobodná Evropa, která dala téměř dvěma stovkám Čechů a Slováků možnost ovlivňovat veřejné mínění obyčejných lidí v Československu na vesnicích i ve městech. „[...] vliv exilové reprezentace a politických stran na politické a propagační zaměření této velké vysílačky neexistoval [...] politické, redakční i personální vedení bylo svěřeno nikoliv politikům, ale novinářům.“²⁰³

Tigríd ve svých vzpomínkách obecně zpochybňuje schopnost exilu společně něco ovlivnit, jelikož se jednalo až o 250 tisíc exulantů roztroušených po celém světě. Ale i přes notnou dávku skepse či lépe realismu, jímž události nahlíží, Svobodné Evropě jednotící charakter odepřít nemohl.

„Není nic. Emigrace je rozptýlení a o nějaké ideologické bázi nemůže být řeči. Fakt je, že byla jedna a ta byla propagační, a to byla Svobodná Evropa. To byl ale zlomeček. Ve Svobodné Evropě bylo 200 lidí, a to bylo oproti čtvrt milionu emigrantů nic. Ti na nás dokonce nadávali.“²⁰⁴ Emigrace dostala jednotící politický ráz podle Tigrída až příchodem komunistických emigrantů po roce 1968.

Vznik Svobodné Evropy i tak znamenal dovršení změny exilové žurnalistické a politické praxe v první poválečné éře. Od roku 1948 se československý exil neustále snažil

---

²⁰¹ Pavel Tigríd 3. a 4. 8. 1992, poslední navštívení 2. července 2019 - <https://www.youtube.com/watch?v=zWyy1ngNyK0&t=2669s>

²⁰² SEDLÁČEK, K.: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993, s. 30.

²⁰³ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 75.

²⁰⁴ Pavel Tigríd 3. a 4. 8. 1992, poslední navštívení 2. července 2019 - <https://www.youtube.com/watch?v=zWyy1ngNyK0&t=2669s>

vytvořit jeden orgán, který by nejen nastavil podmínky toho, jak postupovat v budoucnu po pádu komunistického režimu, o čemž se Tigríd snažil několikrát v rámci tištěných periodik rozpoutat debatu, ale především orgán, který by tyto podmínky a to, co exilové zástupce k jejich sepsání vedlo, dokázal předat Čechům a Slovákům doma. Z tohoto pohledu se dá říct, že Svobodná Evropa udělala daleko více než kterákoliv politická organizace i tištěné periodikum.

„Vznik Svobodné Evropy předznamenal brzkou částečnou, ale přesto zřetelnou generační a také profesní výměnu spontánně respektovaných představitelů exilu (autoritami se místo politiků postupně stávají spíše kvalifikovaní publicisté) i změnu způsobu práce ve prospěch neměnného cíle, demokratického Československa. Bylo víceméně zjevné, že režim v Československu nepadne sám a že mu v tom nepomůže ani třetí světová válka, s níž část exilu v prvních poúnorových měsících počítala.“²⁰⁵ Polovina padesátých let s sebou přinesla i postupný konec činnosti politických stran i jakýchkoliv snah o zakládání společné exilové organizace. Do centra zájmu se dostávají jednotlivé osobnosti s více či méně politickým přesahem a umění propagandy slova. Jak vyplývá ze vzpomínek Pavla Tigrída, šlo o účinný způsob boje, ač o jeho reálném dopadu se jeho tvůrci přesvědčili až o čtyři desítky let později.

Možnost spolupodílet se na rozjezdu největší rozhlasové stanice s významným vlivem v boji proti komunistickému režimu byla pro Tigrída neocenitelnou zkušeností. I přes osobní spory si načerpané poznatky přenesl do další práce v exilu, která po krátké pauze v USA nakonec v roce 1956 vyústila v založení nejúspěšnějšího exilového periodika *Svědectví*. Jeho vznik je silně spjat i s vývojem na mezinárodně politické scéně a s revoluční rokem 1956, kdy se jak v SSSR, Maďarsku, Polsku ale i v Československu objevily první náznaky nestability komunistického režimu. Ačkoliv byly snahy o potlačení režimu brzy ze strany SSSR vypořádány, otevřela se nová cesta v nazírání na fungování komunistického režimu. Pavel Tigríd se na dlouhá léta vydal na cestu tzv. gradualismu, tedy víru v to, že komunismus je dynamickým a proměnným procesem vystaveným zákonům vývoje a změny a lpění na řešení situace pouze z pozice síly jeho konec nepřinese. „Gradualisté neodmítají rozhovor, naopak, vítají jej: může totiž vést k trvalému dorozumění s těmi, do po dlouhém bloudění objevili obecnou závaznost mravního úsudku.“²⁰⁶

---

²⁰⁵ PŘIBÁŇ, M.: *Prvních dvacet let: Kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948–1968*. Brno: Host, 2008, s. 47.

²⁰⁶ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001, s. 82.

11. Závěr

Pokud bychom měli v několika závěrečných odstavcích krátce shrnout pětileté působení Pavla Tigrida v jeho druhém exilu, mohli bychom jej nazvat érou hledání, a to od základních lidských potřeb jako je ubytování, zázemí, práce a klidný rodinný život až po hledání svobody, společného exilového politického programu či vize pro budoucí svobodné Československo.

Pavel Tigríd se v takovéto situaci neocítl ani zdaleka sám, společně s ním se na podobně nejistou cestu vydaly stovky dalších Čechů a Slováků. Většina z nich ale nakonec Tigrida v jeho neúnavně angažované, činorodé a v mnoha ohledech i neústupné dráze exulanta-intelektuála nenásledovala, jakkoliv i u nich hrálo politické přesvědčení i odmítání komunistického režimu nemalou roli. Tigríd tak zůstával v řadě ohledů působivým solitérem, jehož zvláště osamocená cesta labyrintem exilu vzbudila nejen díky následnému dějinnému vývoji, ale i kvůli jeho jisté vytrvalosti a „pravověrnosti“, nemalé sympatie a zájem. Nečlenství v politických stranách, stejně jako vymykání se stylu tradiční prvorepublikové publicistiky reprezentované především Ferdinandem Peroutkou, mu otevřely prostor pro vlastní směřování a svébytné i svérázné uvažování o budoucím vývoji.

Je nadmíru složité vymezovat Tigrídovo působení oproti ostatním proudům a skupinám působícím v rámci českého a slovenského exilu po roce 1948. Jak jsme již opakovaně konstatovali – zcela zde totiž chybělo hlavní a pevněji koordinované hnutí, s nímž by bylo možné poměřovat vztahy Tigrida a dalších exulantů, stejně jako míru (a tím i relevanci, případně okrajovost) vzájemných názorových a programových shod. V exilu se v roce 1948 sešla velmi nesourodá skupina lidí s mimořádně odlišnými osudy i zkušenostmi. Jediné, co je pevněji spojovalo, bylo kategorické odmítání komunistickému režimu doma. A i v tomto ohledu se Tigríd od svých krajanů zásadně odlišoval. Boj s komunismem považoval za velmi chabý a nedostatečný politický program, na němž by bylo možné do budoucna stavět. Místo toho se snažil přimět ostatní exulanty k jiným formám aktivity a zformování politického programu pro budoucí Československo, jenž by byl založený na hlubších a dlouhodobějších idejích. Tigríd si na rozdíl od celé řady svých spolupracovníků a souputníků v exilu velmi brzy uvědomil, že cestu zpět do vlasti nelze předpokládat v horizontu nadcházejících brzkých let. Za jedinou skutečně efektivní a reálně přínosnou variantu boje považoval intenzivní práci zvenčí, která věcnými argumenty bude systematicky přesvědčovat československé obyvatelstvo o nedůvěryhodnosti a škodlivosti komunistického režimu, čímž postupně naruší jeho propagandistický, ideový a případně i mocenský monopol.

„Přirozený, spolehlivý, nesporný, a nakonec vítězný spojenec každé opravdu demokratické a liberální nebo socialistické politické emigrace je společenská změna v zemi, z níž emigrace vyšla, změna ve směru k otevřené, pluralistické, parlamentní a demokratické společnosti.“²⁰⁷

Analýza Tigridovy rané exilové publicistiky, která tvoří jádro této práce, nabízí z hlediska odborného poznání myšlenkového světa českého a slovenského exilu nebyvale cenné možnosti. Dosud byl zájem o Tigridovu žurnalistickou tvorbu orientován především na známé periodikum *Svědectví*, jež začalo vycházet v roce 1956. Nás však zajímala právě ona trnitá, takřka pětiletá cesta, která předcházela samotnému založení tohoto nejúspěšnějšího československého exilového periodika. Práce tedy s ohledem na vytyčený cíl v první řadě vycházela z podrobnějšího studia česky a slovensky psaných exilových periodik, s nimiž je činnost Pavla Tigrida svázaná. Do roku 1953 se jedná o čtrnáctideník *Doba*, týdeníky *Svoboda*, *Svobodný zítřek* a měsíčník *Skutečnost*.

Podrobnější rozbor Tigridovy publicistiky z této doby nám ukázal, že již ve svých jedenatřiceti letech dokázal velmi dobře propojit umění psaného i mluveného slova, organizační schopnosti i politické dovednosti, přičemž ale ani jednu z těchto cest v začátcích exilu nijak zvlášť neupřednostňoval a dílem se věnoval každé z nich.

Ze vzájemného srovnání textů zkoumaných periodik vyplynulo, že zatímco *Svoboda* a *Doba* byly spíše pokusy o zapojení nových mladých a nadšených exulantů do novinářské práce a vydávání probíhalo krátce, týdeník *Svobodný zítřek* a měsíčník *Skutečnost* už vykazovaly vysokou míru profesionality, což se dá s ohledem na nestálé podmínky v exilu považovat za výrazný úspěch. I jejich vydávání ale trvalo pouze krátce.

Z nalezených zdrojů je patrné, že činnost prvních dvou zmíněných periodik je s osobou Pavla Tigrida spojena jen okrajově, a to především do konce roku 1948, kdy prováděl pomocné práce v uprchlických táborech pro Československý pomocný výbor v Londýně. Při této příležitosti se seznámil s řadou nově příchozích exulantů a krom toho, že jim pomáhal se zajištěním základních potřeb i s procesem co nejrychlejšího opuštění tábora, byl nápomocen i při zakládání prvních cyklostylových periodik. Situaci tehdy komplikovaly objektivní faktory jako nedostatek financí, absence zázemí, složitá komunikace mezi jednotlivými tábory, problematická distribuce tiskovin a konečně i neexistence společné jednotící exilové ideje. Periodikum *Svoboda* tak byla z toho pohledu spíše prvním pokusem. Šlo o časopis primárně určený exulantům v táborech v Německu. Soustředil se předně na

---

²⁰⁷ TIGRID, P.: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barriester & Principal, 2001. TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 46.

krátké, jasné a věcné zpravodajství, nikoliv na rozsáhlé komentáře či analýzy. Neopominutelným zůstává i fakt, že tábory byly jen přechodným stanovištěm a exulanti je po získání viz rychle opouštěli. I proto neměly táborové časopisy dlouhého trvání. Takový osud potkal kromě *Svobody* i *Dobu*. Její význam tkví ale předně v tom, že jako jediný časopis této doby dokázal sdružit konkrétní skupinu exulantů, v tomto případě studenty, a že na vydávání časopisu úspěšně navázala i bohatá společenská a kulturní činnost. S ohledem na finance se periodika potýkala s častými výpadky a nepravidelností ve vydávání. Proto jsme se při psaní práce opakovaně museli vypořádat i s absencí několika čísel. *Doba*, podobně jako *Svoboda*, byla též určena exulantům, a ačkoliv dávala prostor všem názorovým skupinám, které se v exilu sešly, cílila především na studenty.

Odlíšné podmínky panovaly mezi redaktory *Svobodného zítřku*, kteří byli buď aktivními členy národně socialistické strany nebo jejími sympatizanty. Týdeník se tak mohl spolehnout na kvalitní novinářskou práci, výraznější finanční podporu i rychlejší navázání kontaktu se zahraničními diplomaty. Publicisticky, graficky, obsahově i koncepčně byl *Svobodný zítřek* vzhledem k podmínkám jistě nejhodnotnějším periodikem v exilových začátcích. To bylo dáno i zkušenostmi osoby Ferdinanda Peroutky, který svou činností časopis zaštiťoval. Zároveň bylo ale již na první pohled patrné, že zůstala zachována snaha o vytvoření kopie něčeho, co fungovalo za první republiky. Exil však tento koncept brzy sám odmítl a vydal se cestou nových výzev. Ačkoliv se *Svobodný zítřek* snažil být komplexním periodikem cíleným na všechny věkové skupiny, s důrazem na zpravodajství, politické komentáře, sport i kulturu, stal za dobu svého krátkého působení především tribunou pro tlumočení názorů na sestavení exilového politického orgánu, konkrétně Rady svobodného Československa.

Cestou hledání nových výzev se naopak vydal měsíčník *Skutečnost*. Úzká skupina mladých lidí postupně dokázala zajistit finance, zázemí i mladé a aktivní redaktory a pustila se do projektu, který do té doby neměl v exilu obdoby. *Skutečnost* se jako první začala aktivně obracet i na čtenáře doma, činila tak prostřednictvím rozsáhlých a mnohdy i velmi kritických komentářů, analýz a polemik s velmi pestrým tematickým obsahem. Byla to právě redakce *Skutečnosti*, která jako první exulantský časopis otevřela kromě tehdy aktuálních témat jako úkoly odsunu či budoucí vývoj Československa, i složité a konfliktní témata jako byly česko-německé vztahy nebo příčiny a důsledky odsunu či únorového převratu. Přínosné bylo i zapojení mladých a nadějných redaktorů, z nichž velká část později pokračovala do redakce vysílání Rádia Svobodná Evropa, kde mohla zúročit a nadále rozvíjet své získané zkušenosti.

Nejen proto je *Skutečnost* dodnes vnímána jako jedno z nejvýznamnějších exilových periodik, a to i přesto, že vycházela pouhé čtyři roky.

V každém ze zmíněných periodik měl Pavel Tigríd odlišnou roli. Zatímco *Svobodu* patrně podle dostupných informací pomáhal zakládat, ale jeho příspěvky z ní dochovány nemáme, v *Době* dostal výzvě studentů a přispěl svým kritickým textem do diskuze o zradě československých vzdělanců. Ve *Svobodném zítřku* se pak připojil ke kritickým hlasům cílených na spory exulantů v souvislosti se založením Rady svobodného Československa, do *Skutečnosti* přispěl pěti texty věnujícím se jak domácím, tak exilovým tématům. Ani u jednoho z těchto periodik ovšem nešlo o jeho vlastní projekt.

Příležitost ke skutečně samostatné publicistické dráze, dostal Tigríd až s nástupem Rádia Svobodná Evropa. Necelé dva roky strávené v jeho redakci byly z pohledu Tigrídových začátků klíčové. Dostal po třech letech hledání prostor k vytvoření základního konceptu vysílání, dokázal přivést do vysílání lidi s podobným světonázorem, měl vlastní večerní pořad a pravidelně publikoval komentáře k domácím událostem. To vše pod patronací ředitele celé československé sekce Ferdinandem Peroutkou a samozřejmě pod dohledem americké diplomacie. O jak zásadní vliv ze strany Spojených států amerických skutečně šlo, se práce snažila, byť okrajově, nastínit nejen v kapitole o Svobodné Evropě, ale již i v úvodní pasáži o snachách při sestavení politické organizace. K detailnějšímu osvětlení zásahů do vysílání ze strany USA by mohla být sepsána samostatná práce. V rámci námi sledovaného tématu jsme se ale pokusili alespoň na některých příkladech ukázat, že rozhodně nezůstávalo jen u financí, ale že tyto interakce ovlivňovaly i obsahový záběr zpravodajství, jak ostatně ukazuje i záměrné opomíjení konfliktního tématu vztahů Čechů a Slováků s Němci, a to s ohledem na obavy z možného ohrožení účinnosti a dosahu americké propagandy.

Analýza Tigrídovy rané exilové žurnalistiky nám také zřetelně odhalila trend odklonu od politických reprezentantů jako nesporných a dominantních tvůrců budoucího obsahu zpravodajství směřujícího do Československa. Těžiště se naopak velmi rychle přesunulo na bedra publicistů, novinářů a spisovatelů. Ukazuje také postupnou změnu na poli boje proti komunismu, jenž jde čím dál tím více cestou účinné propagandy slova.

Témata, jež Pavel Tigríd během prvních pěti let v exilu (v periodících i ve Svobodné Evropě) akcentoval, nebylo přehršle mnoho. Naopak se dá říct, že držel dvě základní linie. Ta první se věnovala situaci v exilu – stranickým sporům, debatám o sestavení politického orgánu i úkolům, kterých by se měli exulanti zhostit. Především šlo o poučení se z dosavadních chyb, schopnost je pojmenovat, navázání na masarykovskou tradici a na tomto základě sestavit budoucí politický program, jež by měl být postupně distribuován do

Československa. Druhou linii tvořily komentáře směřem k vývoji na domácí scéně. Šlo v první řadě o kritiku konkrétních kroků komunistické politické reprezentace společně s představiteli inteligence. Dále pak o apely a výzvy určené především posluchačům rádia a koncipované tak, aby co nejvíce reagovaly na obyčejné denní problémy tisíců Čechoslováků. Často šlo i o reakce na články vycházející v komunistickém tisku nebo na konkrétní projevy komunistických politiků. S pravidelností se Tigríd obracel i na mladou generaci. Právě mladí lidé měli být podle něj zárodkem pro budoucí změnu poměrů.

Všechna témata, jež Tigríd během let 1948 až 1953 nastínil, podrobněji, ale i s ohledem na měnící se mezinárodní situaci, rozpracovával. Zpětně mnohdy přiznal, že jeho prvotní teze nebyly zcela správné a že se mýlil, jindy šel více do hloubky a na základě svých zkušeností přinášel další věcné argumenty. Pozoruhodný je i britký jazyk, který Tigríd ve svých komentářích volil. Je až s podivem, jak kritický si velmi krátce po odchodu z vlasti dovolil být. Musel mít notnou dávku odvahy, když pouhé čtyři roky po konci druhé světové války dokázal tehdejší komunistické ministry srovnávat s nacistickému ministru propagandy.

Pavel Tigríd se boje s komunistickým režimem v Československu po celých jedenačtyřicet let v exilu nevzdal. Ač se s životem v exilu smířil a velmi brzy se naučil nečekat na rychlý návrat, nikdy v něj nepřestal věřit a vše, co činil, činil s myšlenkou na to, že se do svobodné vlasti jednou skutečně vrátí. Jako jednomu z mála, kdo v roce 1948 odcházel, se mu to nakonec v roce 1989 podařilo. Byl vítán s poctami, potleskem a děkovnými proslovy. Na patos nikdy nebyl, ale tehdy se dojetí neubráníl ani on.

„Ať už čímkoliv je motivováno rozhodnutí politického emigranta nevrátit se domů, nikdy není projevem slabosti, ale naopak síly. Pozice Čechoslovákům, kteří se takto rozhodli a kteří zároveň neztrácejí zájem o osud země, v níž se narodili a jejíž řečí mluví, je takřka nezranitelná: nic totiž po ní a z ní nechtějí, dokonce ani návrat.“²⁰⁸

---

²⁰⁸ TIGRID, P.: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990, s. 75.

Použité prameny a literatura

Periodika:

Doba

Skutečnost

Svědectví

Svoboda

Svobodný zítřek

Odborná literatura:

DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Politikové na útěku: osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha: Epocha, 2004.

FORMANOVÁ, Lucie; GRUNTORÁD, Jiří; PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Libri prohibiti, 1999.

Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949–1953, Ed. Vilém Prečan. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008.

HORÁK, Pavel: *Bohumil Laušman: politický životopis. Riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha: Mladá fronta, 2012.

HORÁK, Pavel: *Stranické legitimace, vážení! Československá sociální demokracie na útěku poválečnou Evropou (1948–1953)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2015.

CHOLÍNSKÝ J.: *Nesmiřitelný rozkol 1948–1965. Politický aktivismus v první etapě českého exilového hnutí*, in *Securitas Imperii* 16, č. 1, 2010.

JIRÁSEK, Zdeněk, TRAPL, Miloš: *Exilová politika v letech 1948–1956: počátky politické organizovanosti a činnosti poúnorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, 1996.

- JUNEK, Marek: Svobodně! Rádio svobodná Evropa 1951-2011: 60 let RFE: Radioservis ve spolupráci s Českým rozhlasem a Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, 2011.
- KAPLAN, Karel: *Poúnorový exil 1948-1949*. Liberec: Dialog, 2007.
- KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004.
- KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri, 2006.
- KNOPP, František: *Česká literatura v exilu 1948-1989. Bibliografie*. Praha: Makropulos, 1996.
- KOSATÍK, Pavel.: *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011.
- KOSATÍK, Pavel: *Tigrid, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: Mladá fronta, 2013.
- LAUŠMAN, Bohumil: *Kdo byl vinen? Jak umírala československá svoboda*. Vídeň: Laušman [1953].
- LEDERER Jiří: *Svědectví Pavla Tigrida*. Mnichov: Opus bonum, 1982.
- MASARYK, T.: *Česká otázka; Naše nynější krize; Jan Hus*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000.
- NEKOLA, Martin: *Petr Zenkl: politik a člověk*. Praha: Mladá fronta, 2014.
- ORSÁG, Petr: *Mezi realitou, propagandou a mýty: československá exilová média v západní Evropě v letech 1968-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.
- PALÁT, David: *Novinář a politik Hubert Ripka: člověk, který nemlčel*. Praha: Academia, 2018.
- PEKELSKÝ, Vladimír; JANÍK-HORÁK, František: *Přehled exilního tisku (zpracováno podle archivu Bohemie stav k březnu/dubnu 1957). Sborník Bohemia 1957, č. 2, s. 28-36*.
- PERNES, Jiří: *Hubert Ripka: tragédie demokrata. Život bojovníka za Československou republiku*. Brno: B/P, 2018.

- PŘIBÁŇ Michal: *Prvních dvacet let: kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948-1968*. Brno: Host, 2008.
- RAŠKA, Francis D.: *Opuštění bojovníci: historie Rady svobodného Československa: 1949–1961*. Přeložil Vojtěch Pacner. Praha: Academia, 2009.
- SEDLÁČEK, Karel: *Volá Svobodná Evropa*, Praha: Archa 90, 1993.
- SUTNAR, Zdeněk: *Tříštění a spolupráce v exilu*, in *Agrární politika*, č. 2-4, New York, 1954.
- STANĚK, Tomáš.: *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.
- TIGRID Pavel: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Academia, 2000.
- TIGRID Pavel: *Marx na Hradčanech*. Brno: Barrister a Principal, 2001.
- TIGRID Pavel: *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha: Prostor, 1990.
- TIGRID Pavel: *Přikládáme sekeru ke kořenům lži: rozhlasové projevy programového ředitele Rádia Svobodná Evropa v Mnichově 1951–1951 Pavla Tigrida*. Editovali Petr Blažek, Radek Schovánek. Praha: Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2015.
- TOMEK, Prokop: *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015.